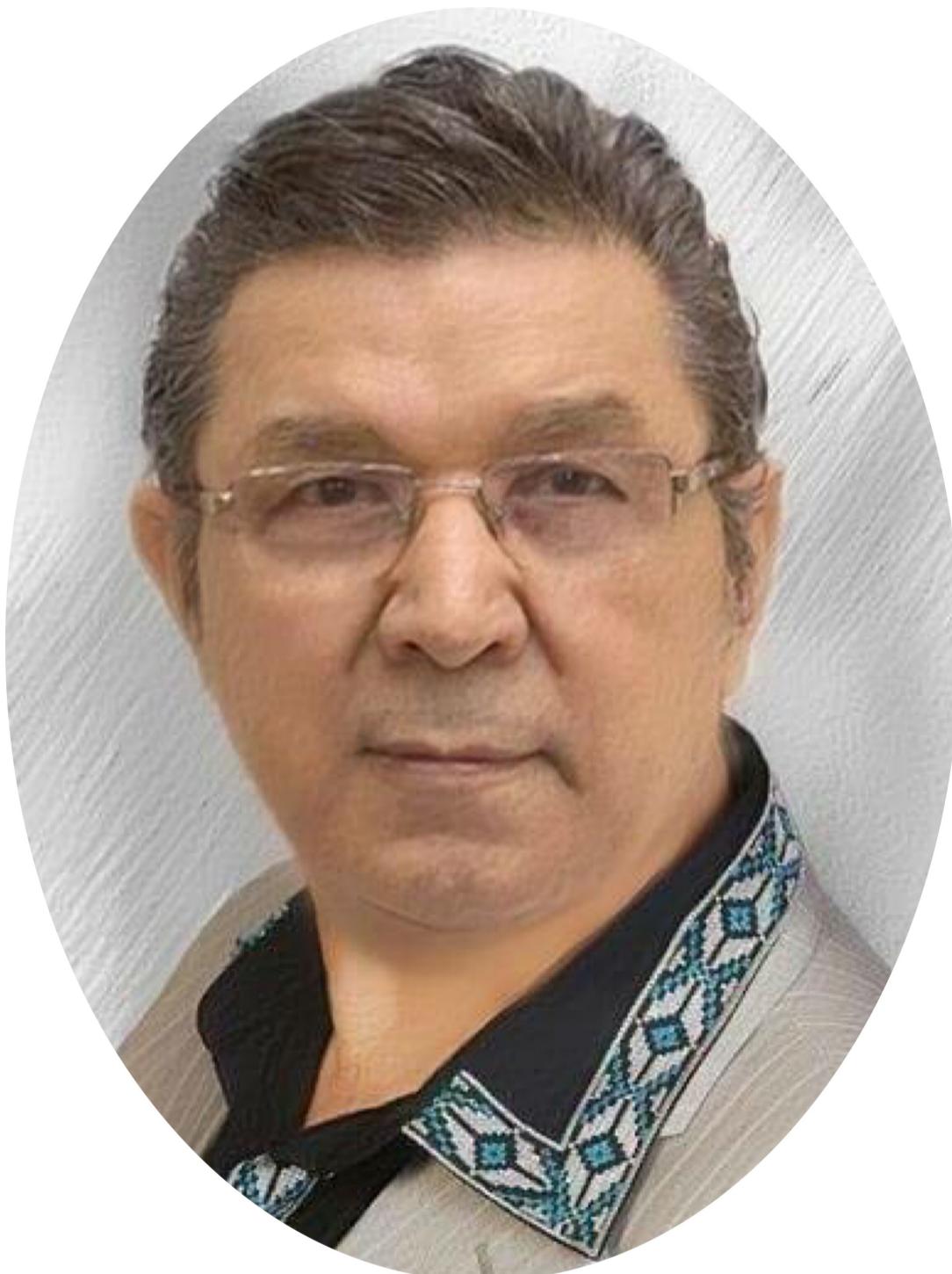

دوكٽور نمہ توللاه رہشادی

ئۇيغۇرئىلى - ئۇيغۇرستان ھەققىدە

101 ئەگەر

دوكتور نمهه تۈللاھ رەشىدى

ئەزىز ۋەتەنداشلىرىم :

سیاسەت-نەتجە سەنئىتى، ئۇستات مەسىلسىدۇر. دەۋلەت-ئەنئەنە مەسىلسىدۇر. تارخ-ئېرىھەت ئىلشقا ۋە قۇلاق سىلاشقا تىگشالىك ئادىل دوست ۋە شاھىتتۇر، دۆلەتلەرنىڭ سیاسى، ئىقتسادى، ئىجتىمائى ۋە ھەربى جەھەتتىكى پايىدا زىياننىڭ ھىساب دەپتىرىنى توتدىغان، مەنىۋى جەدۋىلىنى سىزدىغان ئانا بىلىمدىر.

دەرۋەقە 20 ئەسەرنىڭ 30 يىللەردىن بىرى تەشەببۈس قىانىۋاتقان شەرقى تۈركىستان مىللەي مۇستەقىلاقدىن ئىبارەت بۇ سیاسى پائالىيىتمىزدە گەرچە ئىككى قىتىم جۇمھۇرىيەت ئىلان قىلىپ تارخ بىتتە شانلىق ئىزلار باسقان بولساقىمۇ، ئەمما ئىنقلاب مىۋىلىرىنى قوغداپ قىلىشقا قادر بولالىدۇق. كىيىنكى زامانلاردا خەلقئارا سەھنلەردە يۈرگۈزۈپ كەلگەن شەرقى تۈركىستان داۋاسىدۇنمۇ ھېچبىر نەتجە ئالالىدۇق.

بۇ خۇلاسىنى داۋانىڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر رەھپىرى مەرھۇم ئەيسا يۈسۈپ ئالپىتىكىن ئەفەندى شۇ شەكىلدە تىلغا ئالىدۇ :

«ئۇزامانلار پۇتون دۇنيا بۇ دەھشەتتىن تاماشا كۆرۈپ، شەرقى تۈركىستانلىقلارنىڭ دات پەرياتلىرىنى ھېچ كىم ئۇخمىدى. مەن بۇ ئەھۋالنى ئىنسانلىق ئالىمكە، دىنداشلىرىمىزغا، قېرىنداشلىرىمىزغا بىلدۈرۈش، چۈشەندۈرۈش ۋە ئۇلاردىن ياردەم سوراش ئۈچۈن ئوتتۇرا شەرق، ئۇزاق شەرق دۆلەتلەرنى سايىاهەت قىلدىم.

38 - 40 يىللەرى ئارىسىدىكى بۇ سايىاهىتىم جەريانىدا جوڭگو، فىلپىن، سىنگاپور، سەيلون، ھىندىستان، سەۋىدۇرى ئەرەبىستان، مىسیر، تۈركىيە، لىۋان، سۇرىيە، ئىراق، ئىران، ئاۋغانستان، بىرما قاتارلىق دۆلەتلەرنى زىيارەت قىلىپ ئۇلارنىڭ دۆلەت ئەرباپلىرى، سیاسى، دىننى ۋە مىللەي داھىلىرى بىلەن كۆرۈشتۈم. ئىچىنىشلىق يىرى

شۇكى : شەرقى تۈركىستاننىڭ دەرىدى داۋالىرنى چۈشەندۈرۈشكە تىرىشىقىنىم ئۇ دۆلەتلىرىدىن ۋە ئۇلارنىڭ ماھىئەتلىرىدىن ھېچ قانداق ياردەم كۆرەلدىم ۋە ئالالىدىم. خۇسۇسەن تۈرك دۇنياسىنىڭ مەننىڭى رەھپىرى. يىگانه ئۆمۈت بولىغى، باش پاناھى ئەزىز تۈركىيەمىزدە 1954- يىلىدىن ئىتىبارەن ھەر ئۆزگۈرۈشتە دىكىدەك دۆلەت ۋە ھۆكۈمەت رەئىسىلىرىمىزگە، دۆلەت مۇتىۋەرلىرىمىزگە، دىنى، مىللەتلى ئە سىياسى رەھپەرلىرىمىزگە شەرقى تۈركىستاننىڭ دەرىدى-داۋالىرنى چۈشەندۈرۈغان مۇختىراalar، مەكتۇپلار تەغدىم قىلدىم. بەزىلىرى بىلەن بىۋاستە كۆرسىپ چۈشەندۈرۈم . كىتاپلار، مەجموئەلەر، مەلۇماتلار، قوللانىملىار نەشىر قىلدۇرۇم. ئەپسۇسکى پۇتۇن بۇ ئەجىرلىرىمىزگە، زىيارەتلىرىمىزگە، غەيرەتلىرىمىزگە تۈشۈق دىنداشلىرىمىزدىن، ئېرىقداشلىرىمىزدىن، ئىنسانلىق ئالىمىدىن ياردەم كۆرەلدىم.«⁽³⁾»

[ئەيسا يۈسۈپ ئالپىتكەن «ئەسر شەرقى تۈركىستان ئۈچۈن» 9.10. بەتلەر تۈركچە نەشىرى ئىستانبۇل 1985]

“Esir Doğu Türkistan İçin” (İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları) 9., 10s. Doğu Türkistan Neşriyat Merkezi 1985 İstanbul.

ئەجا با نىمە ئۈچۈن؟

بۇيەرىدىكى تۈپ مەسىلە مىللەتمىز ۋە مىللە مۇستەقىلاقلۇرىنىڭ تەغدىرىنى بەلگىلەيدىغان ئاساسىي پىرىنسىپ ۋە غايىسىنىڭ ئۇيغۇر خەلقنىڭ مەۋجۇت ئىمكانييەتلىرىدىن ھالقىغان پان تۈركىزىم (كەڭ تۈركچىلەك)، پان ئىسلامىزم (كەڭ ئىسلامچىلاق) غايىسى بىلەن سۇغۇرۇلغانلىقى، مىللەتنى ئىرقى ئاساسىقا يۆلەپ،

پۇتۇن تۈركلەرنى بىر مىللەت، بىر ۋەتەن، بىر دەھلەت، بىر بايراق ئاستىدا ئۇيۇشتۇرۇشىنى ئىتىبارەت سىياسى بىرلىكىنى مەخسەت قىلغان ئىمكانلىز ئارزو ھەۋەسلەرنىڭ پىشىغا

چوشكەنلىڭى، بۇ خائىش ۋەجدىن دۇنيا جامائىتنى ئوركوتىكەنلىكدىن، پۇتۇن تۈركلەرنىڭ بىرلىكىدىن ئەندىشە قىلغان روسلار بىلەن خىتايىلارنى ھەمكارلىققا زورلىغانلىقدىن، مىللە ئىننىلاپلىرىمىزنى بىلە بىسىقتۇرۇشقا تۈرتكە بولغانلىقدىن ئىبارەت ...

هالبۇكى، پانتۇركىست ۋە پانئىسلامىست بولۇشنىڭ شهرەپلىك ئىكەنلىگى مەرھۇم ئەيسا يۈسۈپ ئالپىتىكىن ئەفەندى تەرىپىدىن مۇئەيىھەنلەشتۈرۈلگەچكە، ئىزباسار سىياسەتچىلەر تەرىپىدىنمۇ ئىختىيارسىز ھالدا ۋازكىچىلمەس ئادەت كۈچىگە ئايىلىنىپ، بۇگۇنكى كۇندىمۇ ئۇيغۇر داۋاسىنىڭ ئىدىئولوگىيەسى ھالغا كەلگەنلىگى مەلۇم.

.....*Milliyetçiler ve Çinciler (Hitayperesler), İli'din gelenlere (vekillere), "Kızıl kuyruklar" adını taktılar. "Hurracilar" adını taktılar. Ruslarda alkış ve hücum sözü olan "Hurra" da. Solcular da bu tarafa "Çinci, Panturkist, Panislamist" gibi isimler takıyorlardı. Halbuki Panturkist veya Panislamist olmak bir şerefdir. Bütün esir Türkler kurtulsun, bir devlet haline gelsin, Bu kötümü ? Bu Rusya'nın en çok korktuğu fikirdi...*

«...مەلەتچىلەر ۋە خىتايىچىلار. ئىلىدىن كەلگەن ۋەكىللەرنى "قىزىل قۇيرۇقلار"، "ھۇرراچىلار" دەپ ئاتىۋالدى. "ھۇررا" دىكەن سوز رۇسلاർدا ئالقىش ۋە ھۇجۇم مەنسىنى بىلدۈرىدۇ. سولچىلارمۇ بۇ تەرىپىتىكىلەرنى "خىتايىچى"، "پانتۇركىست"، "پانئىسلامىست" دەۋالدى. هالبۇكى، پانتۇركىست، پانئىسلامىست بولۇش بىر شەرەپتۈر. پۇتۇن ئەسىر تۈركلەر بىر دەولەت ھالغا كەلسە ياماڭمۇ ؟ بۇ رۇسیيەنى ئەڭ قورقىتىدىغان فىكىر ئىدى...»

"Esir Doğu Türkistan İçin" (İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları) 461 s. Doğu Türkistan Neşriyat Merkezi 1985 İstanbul.

خەلقىنىڭ تەغدىرىگە بولغان ئەخلاقى مەسئۇلىيىتم ۋە ۋىجدانى بۇرچۇم منى تىبىي داۋادىن ھالقىپ سىياسى داۋاغىمۇ يۈزلۈنۈشكە، جۇملىدىن بۇ خۇسۇستا قەلەم

تەۋرىتىشكە مەجبۇر قىلدى. ئون يىالق تەتقىقات نەتىجىسىدە 1994- يىلى «ئۇيغۇر نەگە بارىدۇ؟» سەرلەۋەلىك بىر كىتاب يازغان ئىدىم. بۇ كىتاۋىم ئەينى ۋاقتىتا بىر قىسم زىيالىلار ئاراسىدا قوليازما شەكلىدە تارقىتلغان بولسىمۇ، ئومۇمىيۇزلۇك ئىجابى ئىنكاڭ ئالماي، ئەكسىچە ھەرخىل چەكلەملىەرگە، ھەتتا تەھدىتلىرىگە ئۇچراپ نەشىر قىلىنىش ئىمكانىيەتدىن مەھرۇم قالغان ئىدى... ھەتتا منى سىياسى داۋادىن ۋاز كىچىپ تەکرار تىبى داۋاغا يۇزلىنىشكە، بۇ ساھادا مۇۋاپقىيەت قازىنىشقا زورلىغان ئىدى...

ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى، خەلقىمنىڭ ئىنتىزارى تۈپەيلدىن بۇ ئەسلىرىمنى قايتىدىن رەتلەپ، ئاساسلىق مەزمۇنلارنى "101 ئەگەر" شەكلىدە ئىخچاملاپ، دىققەت - ئىتباىرىڭلارغا ھاۋالە قىلىشنى، ئاندىن تولۇق نۇسخىسىنى سۇنۇشنى مۇناسىپ كوردۇم...

مەخسەت قايىمۇققان، گاڭگىرىغان، تەمتىرىگەن ئۇيغۇر خەلقىنى بىر ئان ئاۋۇال مىللە ئاڭ، مىللە غۇرۇر، مىللە ھىسىيات، مىللە كىملىك ۋە مىللە ئوزلۇكىگە ئىرىشتۈرۈش، غەپلەت ئۇيقوسىدىن ئۇيغۇتۇش، ئىچكى-تاشقى ئىمكانىيەتلىرىگە كورە توغرا سىياسى غايىه تاللاشقا دالالەت قىلىشتۇر.

ئەزىز ۋەتەنداشلىرىم :

ئەجا با، تۈركىيە جۇمھۇرىيەتى 13- جۇمھۇرباشقانى مۇھەممەد رەھىپ تايىپ ئەردوغاننىڭ جۇمھۇرباشقانلىق سولىتىدىكى 16 يۈلتۈزىنىڭ بىر دانسى تارىختىكى ئۇيغۇر دولىتىنىڭ ئىشارىتى ئىكەنلىكىدىن خەۋىرىڭلار بارمۇ ؟

دەۋلەت - ئەنئەنە مەسىلسىدىر. ئەجا با بۇگۈنكى كۇندە تۈركىيەدە بۇ تەرزىدە خاتىرلەشكە ئەرزييىدىغان، دۇنيا جامائىتى ھەتتا خىتاي تارىخچىلارى تەرىپىدىنمۇ ئىتراك قىلىنغان 1270 يىالق تارىخى ئۇيغۇر دەۋلەتى (744 - 1335) ئەنئەنسىگە ۋارىسلۇق قىلغىنىمىز تۈزۈكمۇ ياكى تارىختا قۇرۇلۇپ باقىغان تۈركىستان دەۋلەتكە ياكى قۇرۇلغان تەقدىرىدىمۇ دۇنياچە ئىتراك قىلىنمىغان 85 يىالق شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيەتى ئەنئەنسىگە ۋارىسلۇق قىلغىنىمىز تۈزۈكمۇ ؟

كۈنىمىزدە خىتاي زۇلى ئاستىدا تىخچە ئىزىلىۋاتقان، شىلىنىۋاتقان، خارلىنىۋاتقان، زارلىنىۋاتقان، خورلىنىۋاتقان، زورلىنىۋاتقان، قىقلۇۋاتقان، سوقۇلۇۋاتقان ئۇيغۇر خەلقى، ئۇيغۇر مىللى كىملىگىنى، ئوزلۇكىنى گەۋىدىلەندۈرەلەيدىغان، دۇنيا جامائىتى ھىسداشلىق قىلا لايدىغان مەنتىقلق غايىنى تاللىغىنى تۈزۈكمۇ ياكى يەتكلى بولايىدىغان بۇيۇك تۈركىستان خام-خىيالى بىلەن دۇنيانى ئۇركۇتۇپ ئوزىنى ئاۋارە قىلغىنى تۈزۈكمۇ؟ بۇ ئۇيغۇر داۋاسىغا كوڭول بولىدىغان سىياسەتچىلەر، تارىخچىلار، مىللەتچىلەر ۋە ئۇممەتچىلەرنىڭ دىققەت ئىتتىبارىغا ھاۋالە قىلىدىغان جىددى مەسىلىدۇر.

ھىندىلاردا شۇنداق بىر ماقال بارمىش: ”نادان، جاھىل ئىنسانلارنىڭ پىكىرىنى ئوزگەرتىش - تىمساقنىڭ ئاغزىدىن مەرقايت ئىلاشتىنما ياكى يىلاننىڭ بىشىغا گۇلدەستە قويۇشتىنما تەس ئىش.“

ئادەتلەنگەن كۈزقاراشلارنىڭ بويۇن تۇرۇغىدىن قۇتۇلامىغان شەرقى تۈركىستان لىق دوستلارغا ئۇيغۇر كىملىگىدىن ئىبارەت بۇ ئورتاق نوخىتىدىن ھەركەت قىلاشنىڭ، ئۇيغۇر دەۋلىتى ئەنئەنسىگە ۋارىسلق قىلاشنىڭ زورۇرىيەتنى ئۇختۇرالما سالقنىڭ ئازابىنى چەككەن بولساممۇ، بۇ خۇسۇستىكى ئىلمى تەتقىقات ۋە يەكۈنلىرىدىن، ئۇيغۇر خەلقنىڭ كەلگۈسىگە بولغان ئومىت-ئارزو لىرىدىن ھەرگىز ۋاز كەچىدىم. ئەكسىنچە، بۇ جەرياندا تىخىمۇ كەڭرى، تىخىمۇ چوڭقۇر ۋە تىخىمۇ كۈچلۈك ئىلمى مەلۇماتلارغا ئىگە بولدۇم. شۇنداقتىمۇ سەۋەنلىكلەرنىڭ سادىر بولىشى تەبىئى. ئۇيغۇر خەلقنىڭ ھالىغا كويۇنگەن، تەقدىرىگە قىزىققان ھەرساها ئەرباپلىرىنىڭ تارىخى ھادىسەلەرنى ئىلمى يۇسۇندا تەتقىق قىلىش، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش، مەۋجۇدىيەتلىرىگە ھورمەت قىلىش ئاساسدا ئاقىلانە جەسۇرانە مۇئامىلە قىلاشىنى ئۇمت قىلىمەن.

دادام رەھمىتىنىڭ ”سۇس مۇسۇلاندىن چۇس كاپىر ياخشى“ دىگەن نەسەھەتى ھىچ ئەقلىمدىن چىقمايدۇ. مەجبۇرىيەتتىن شەكىللەنگەن بىر مەھەللەك سۇسلىقنى چورۇپ تاشلاپ چۈسلىققا يۇزلىۇنۇپ، ھەر ئىھتىمالنى نەزەر ئىتتىبارغا ئىلىپ خەلقىمنى توغرا سىياسى غايىه تاللاشقا دالالەت قىلاشنى ۋىجدانى بۇرچۇم دەپ بىلدىم.

خىتايالاردا ”不要吃老本要立新功“ دەيدىغان بىرگەپ بار. يەنى” دەسمىنى كوشەۋەمەي يېڭىلىق ياراتقان تۈزۈك“ دىمەكچى... بىز ئۇيغۇلار تارىختا بۇيۇك ئىمپيرىيە ۋە بۇيۇك دەۋلەتلەر قۇرغان تۇرۇغلوق، شۇنچە تارىخى مۇجىزەلەر، ئەسەرلەر،

يادىكارلىقلار، يالدامىلار ياراتقان تۇرۇغلوق نىمە ئۇچۇن مۇستەقىل دەۋلەت قۇرمىدقۇق...؟ بۇنىڭ سەۋەبىنى تېپ چىقىشىمىز، يېڭىلىق يارتىشىمىز، مۇۋاپقىيەتسىزلىكىنىڭ سەۋەبىنى خەختىن كورۇپ ”ئورۇس ساتتى، خىتاي ئاتتى، ئۇيغۇر ياتتى“ دەيدىغان ھىسى يەكۈنلەر بىلەن ئوز-ئۆزىمىزنى ئالدىما سلىغىمىز لازىم.

ئوتىكەن-كەچكەن بالىي ئاپەتلەرنىڭ، تارتقۇلۇق-كورگۈلۈكلىرىمىزنىڭ ھەممىسى ئۆزىمىزنىڭ ئاڭسىزلىغى، نادانلىغى، بوزەكلىگى، ئاخماقلىغى، جاھىللەغى ۋە ئىناقسىزلىغىنىڭ كاساپىتى، ئۆزگەدىن كايىشنىڭ حاجتى يوق... قىقىسى، تارىختىن بېرى مەدەنىيەت ئۇستۇنلىگى بىلەن كۈچلۈك ئىمپيرىيە ۋە دەۋلەتلەر قۇرۇپ مۇستەقىل ياشاپ كەلگەن ئۇيغۇر مەلاتنىڭ ئانا ۋەتىننى يەنى ئۇيغۇر ئىلىنى مەنتىقلق تەفەككۈر ئىچىدە ئىسپاتلاشقا قادر بولالىدقۇق. ھەتتا، خىتاي ئاساسىقانۇندا بېرىلگەن مىللى ئاپتونومىيە هوقوقلىرىمىز بىلەن ئۆزىمىزنى قوغداشىنىمۇ بىلەلمىدقۇق...

ھەممىدىن ئىچىنىشلىق يېرى شۇكى: بۇگۈنكى كۈندە خىتاي ئاساسىقانۇندا بېرىلگەن مىللى ئاپتونومىيە هوقوقلىرى بىلەن ئۆزىمىزنى قوغداشنى تەرغىپ قىلغانلىغى ئۇچۇنلا تۇرمىگە تاشلانغان جەڭگۈوار ئۇيغۇر پەرزەندىسى ئىلھام توختىغا جازا ئۇستىگە جازا يۇكلەپ خائىنلىككە چىقىرىشقا، ھەتتا ئۇيغۇر تارىخىدا ئوچىمەس ئىزلار ياراتقان ھۆرمەتكە سازاۋەر داھىلىرىمىزدىن مەرھۇم ئەخەمەتجان قاسىمىنى مۇناپقىلىققا چىقىرىشقا جۇرئەت قىلا لايدىغان، شۇمۇخەۋەردىن شوھرەت تاپىدىغان ئاجايىپ-غارايىپ زىيالىلارنى يىتىشتۈرۈۋەلەدقۇق....

بۇگۈنكى مەنپىئەت دۇنياسىدا، ھېچقانداق دەۋلەت كېچىك، مەنپىئەت ئۇچۇن بۇيۇك مەنپىئەتنى قۇربان قىلمايدىغانلىغىنى، مەنپىئەتنىن ھالقىغان خەير-ساخاۋەتنىمۇ مەۋجۇت ئەمەسلىگىنى،

مىللى مەنپىئەتنىڭ ھەرقانداق شارايىتتا ھەرقانداق سىياسى خائىشتن ۋە دىنى ئىتقاتتن
ئۇستۇن ئىكەنلىگىنى بىلەلمىدۇق ...

شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇشىنىڭ ئالدى-كەينىدە، خەلقىمىزنىڭ مۇقەددەس
مەنپىئەتىگە تاقاشقان ئەڭ مۇھىم مىللى مەسىلە: ئورۇستىن (سووپت ئىتتىپاقي)
پايدىلىنىپ ختايىدىن قۇتۇلۇشمۇ ياكى ئورۇس بىلەن زىتلىشىپ ختايىغا تۇتۇلۇشمۇ؟ دىگەن
جىددى سۇئالدىن ئىبارەت ئىدى. بۇ خۇسۇستا خەلقىمىز ھەرقانداق بەدەل تولەشكە،
قۇربان بېرىشكە مەجبۇر ئىدى. بۇنىنى باشقما ھېقانداق چىقىش يولىمۇ يوق ئىدى.

ئەگەر تەقدىرىمىزنى ئويلايدىغان مىللەتچى، ئۇممەتچى رەھپەرلىرىمىز بىر ياقىدىن باش
چىقىرىپ مەنپىئەت تارازىسىنىڭ ھىساپ-كتاۋىدىن مەنتىقلق يەكۈن چىقىرىشقا قادر
بولالىغان بولسا ئىدى، بىز بۇ كۈنگە قالمىغان بولاتتۇق، تاشقى مونغولىيەچىلىك سىياسى
مەۋقىگە ساھىپ بولاتتۇق،،، بۇنى شەرقى تۈركىستانلىق رەھپەرلەردىن ئۇمىدىنى ئۆزگەن
سوۋىت ھوكۇمەتنىڭ ئەڭ ئاخىردا ختايى گېنرال تاۋسىيoga قىلغان مۇستەقىلىق
تەكلىپىدىن ۋە مەرھۇم ئەخەمەتجان قاسىمى بىلەن مەرھۇم ئەيسا يۈسۈپ ئالپتەكىن
ئەفەندىنىڭ بىتىمىدىن كېيىن جاڭ جىجوكنىڭ نەنسەن دە بەرگەن زىياپتى جەريانىدا
قىلىنغان سوهېتتىدىن تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن....

“Esir Doğu Türkistan İçin” (İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları)
469, 470, 471, 478 s. Doğu Türkistan Neşriyat Merkezi 1985 İstanbul.

ئەگەر نوقۇل تىل ئوخشاشلىغى بىلەن بىرلىشىپ بىر دەۋلەت بولىۋالدىغان ئىش ئۇنچە
ئۇڭاي بولالىغان بولسا، جانابى ئاللاغا تلىنى ياقتۇرتۇپ قۇرئانى كەرىمنىڭ نازىل
بولىشىغا سەۋھپىچى بولغان ھەزرتى مۇھەممەت سەلەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەلەمەنىڭ
ئۇممىتىدىن بولغان ئەرەپلەر ئاللاپۇرۇن بىرلىشىپ بىر دەۋلەت بولىۋالغان بولاتتى... .

ئىسرايىلغا قارشى بىر جان-بىر تەن بولۇپ تاقابىل تۇرالىغان بولاتتى... شۇنىڭدەك لاتىن
ئامېركىسىدىكى ئىسپان تىلىدا سوزلىشىدىغان دولەتلەر، ياۋروپادىكى نېمىس تىلىدا

سوزلىشىدىغان دولەتلەر، ئافرقىدىكى ئىنگلەز ۋە فرانسۇز تىلىدا سوزلىشىدىغان دولەتلەر، بىرىرىكە يان-خوشنا بولغان ئامېرىكا بىلەن كانادا، تۈركىيە بىلەن شىمالى سىپرۇس تۈرك جۇمھۇرىيىتى، ھەتتا بىر-بىرىنى بىر مىللەت ئىككى دولەت دەپ تەرىپلىكەن ئازاربەيجان ۋە تۈركىمەنسitan، تۈركىيە بىلەن ئاللابۇرۇن بىرلىشىۋالغان بولاتتى... .

ئەگەر نوقۇل دۇئا-تەكىرى بىلەن ھەر ئىش ئوڭاي ھەل بولىدىغان بولسا دۇنيانى ئىچىندۇرۇۋاتقان پەلەستىن مەسىلسى مىليونلىغان دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنىڭ بۇنچە دۇئاسى بىلەن ئاللا بۇرۇن ھەل بولغان بولاتتى... ئەرەپ دۇنياسى ھەممىدىن بەك گۈللەپ ياشنىغان بولاتتى. ئىناقسىزلىق پاتقىغىغا بۇنچە پاتمىغان بولاتتى... بىر زامانلار جانابى ئاللاھ تەرىپىدىن جاھان ئەھلىدىن ئۇستۇن ياراتلىغان ئىسراىيل ئەۋلاتلىرى (باقارا سۇرەسى 47. ۋە 122. ئايەتلەر) ئاللابۇرۇن جازالىنىپ ۋەيران بولغان بولاتتى ... خىتاي ئىمپېرىالىزىمى بۇنچە كۈچۈيۈپ دۇنيانى ئۇركۇتكىدەك ھالغا كەملەگەن بولاتتى... قىسىمى، كەسپى دۇئا بىلەن شۇغۇللانغان بارلىق ئولىماalar، ئىمام - مەزىنلەر ھەتتا قەلەندەرلەرنىڭ ھەممىسى بېپىپ كىتىپ دۇنيانىڭ خوجىسغا، زەردارلىرىغا ئايلانغان بولاتتى... بىر مىللەت، بىر دولەتنىڭ تەرەققىياتى، پەقەت ئومۇمىيۇزلىك ئىلم- مۇئارىپ ۋە پەن-تېخنىكىغا دەسمى سىلىشقا، ئەقىل-پاراسەتنى جارى قىلدۇرۇشقا باغلۇقتۇر. كۈچ-قۇۋەت بىلەندىن، سائادەت ئىلىمدىن. .

بىز ئۇيغۇرلاردا "بۇغداي ئۇنىكەن يەرگە ئارپا تېرىپ باق" دەيدىغان بىر ماقال بار. بىز بۇ مۇنبەت تۈپىرىقىمىزغا سۇپەتلىك ئۇرۇقلۇرىمىز تۇرۇغلىق بىر نەرسە ئۇندىرەلىدۇق. ھەتتا ئۇنىپ چىققىنىنىمۇ پەروپۇش قىلالىدۇق... بۇ تەۋسىيەم ئۇيغۇر داۋاسىغا كوڭۇل بولگەن مىللەتچى، ئۇممەتچى، سىياسەتچى، تارىخچى، ئىنلىپچى دوستلارنىڭ ۋە سىراتىگىيە مۇتەخەسىسىلىرىنىڭ تەكار باشقاتۇرۇپ بىقىشىغا تۇرتىكە بولۇپ قالسا ئەجەپ ئەمەس..

ئۇزۇن گەپنىڭ قىسىمى:

1. ئەگەر تۈرك ئەينىشتەينى پرافىسور دوكتور ئوكتاي سىنان ئوغلونىڭ ئۇيغۇر ئۇيغارلىغى ھەققىدىكى باھالىرىدىن ئىلھام ئىلشىنى، شانلىق تارىخىمىزنى ئوگۇنۇشنى،

ئۇيغۇر كىمالىڭمىزنىڭ قەدىر قىممىتىنى بىلاشنى، چۈشۈنۈشنى خالساق،

“ Türk Dünyası, hatta bütün insanlık Uygur'lara çok şey borçludur. 2 bin, 3 bin yıl önce Uygur'lar gelmiş geçmiş en büyük medeniyeti kurmuşlar, Dünya'ya insanın refah ve saadetini önde tutan devlet anlayış ve yönetim düzenini, birçok sanat ve tekniği, en ileri tarım, sulama ve bostancılığı icat etmişlerdir. Sonraki Türk devletlerinin, Osmanlı dâhil büyük başarıları işte Uygur'lardan geliyor. 1950'lerde Doğu Türkistan'da Don Huang mağaralarına gizlenmiş Uygur dilinde binlerce el yazmaları, kitaplar bulundu. Yirmi yıl önce, Japonya'daki yoğun etkinliklerim sırasında Japonların ilgisi uyandı. Şimdi araştırmalar yapıyorlar. Japonlarla ortak bir UYGUR ARAŞTIRMALARI MERKEZİ kurmalıyız. Hızla Osmanlı arşiv belgelerimizi araştıracak bir bilim ordusu yanında, bir de çok sayıda Uygur dili yazısı, tarihi uzmanları yetiştirmeliyiz. ”①

<http://www.uygurunsesi.com/Default.asp?mxz=haber&hid=521>

«تۈرك دۇنياسى، ھەتتا پۇتۇن ئىنسانلۇق ئالىمى كۆپ ئىشلاردا ئۇيغۇرلارغا قەرىزداردۇر. بۇندىن 2000 - 3000 يىل ئاۋۇالقى ئوتكەن كەچكەن ئەڭ بۇيۇك مەدھىيەتنى ئۇيغۇرلار ياراتتى. دۇنيادا ئىنسانلارنىڭ بەختى- سائادىتىگە ئەھمىيەت بەرگەن دەۋلەت چۈشەنچسى ۋە باشقۇرۇش تۈزۈمىنى، نۇرغۇن سەنئەت ۋە تېخنىكىلارنى، ئەڭ ئىلغارتېرەقچىلۇق، سۇغۇرۇش ۋە بوسستانچىلىقنى ئۇيغۇرلار ئىجات قىلدى. ئوسمان دەۋلەتى داخىل قىلىنغان، كىيىنكى تۈرك دەۋلەتلەرنىڭ بۇيۇك مۇۋاپىقىيەتلەرنىڭ ھەممىسى مانا مۇشۇ ئۇيغۇرلاردىن كەلگەن. 1950. يىللەرى شەرقى تۈركىستاننىڭ دۇن خۇاڭ ئوڭكۈرلىرىدىن يۇشۇرۇنۇپ قالغان بىرەر مىڭ ئۇيغۇرچە قوليازما ۋە كىتابلار تىپلەغان. يىگىرمە يىل ئاۋۇال، يىپونىيەدىكى پائالىيەتلەrim يىپونلارنىڭمۇ دىققىتىنى چەكتى.

هازىر ئۇلارمۇ تەتقىق قىلىۋاتىدۇ. ياپۇنلار بىلەن بىرىلىكتە “ئۇيغۇر تەتقىقات مەركىزى” قۇرۇشىمىز كېرەك. دەرھال ئوسمانى ئارخىپىرىدىكى بەلكەلەرنى تەتقىق قىلىدىغان بىر ئىلمى قوشۇن قۇرۇشىمىز، ئەينى زاماندا ئۇيغۇر تىلى يېزىقى ۋە تارىخ مۇتەخەسىسلەرنى يېتىشتۈرۈشىمىز كېرەك.»

<http://www.uygurunsesi.com/> Default.asp?mxz=haber&hid=521

2. ئەگەر جاناپى ئاللاھ ئۇيغۇر دەپ ياراتقان، ئاتا-ئانسى ئۇيغۇر دەپ تاپقان، ئۇزىنى ئۇيغۇر مىللەتى دەپ تونۇيدىغان ۋىجداڭلىق، غۇرۇرلۇق ئۇيغۇر پەرزەندىسى نىمە ئۇچۇن ئوز ۋەتىننى باشقا تۇركى قېرىنداشلىرىدەك ئوز ئىسمى بىلەن ئاتاشقا جۇرئەت قىلامايدۇ؟ دۇنيادا ئومۇمىيۇزلىك قىلىپلاشقان بۇ مەنتىقلق تەفەككۈرنى نىمە ئۇچۇن ئىدراك قىلامايدۇ؟ بۇمەنتىقسىزلىقنىڭ ۋىجداڭ ئازابىنى قاچانغىچە چىكىدۇ؟ خەلقىمىز بۇ كىتىشە نەگە بارىدۇ؟ بۇ خۇسۇستا ھىچ باش قاتۇرۇپ باقتىڭىزمۇ؟ دەيدىغان بىر يۇرۇش جىددى سۇئالارنى ئويلىۇنۇشقا، سىرلىق سەۋەپلىرىنى تىپىشقا دەۋەت قىلىشنى، بۇنىڭ بىر ۋىجداڭ، غۇرۇر مەسىلسى ئىكەنلىگىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

3. ئەگەر جاناپى ئاللاھ نىڭ ئىنسانلارنى يالغۇر بىرلا ئىسلام ئۇممەتتىدىن ئەمەس، خىلمۇ-خىل دىنلەرگە ئىتقات قىلىدىغان سان-ساناقىسىز مىللەتتىن ياراتقانلىغىدىن ئىبارەت بۇ ھەقىقەتنى ئىدراك قىلىشنى، بۇگۇنكى مەنپىئەت دۇنياسىدا، ئۇممەت مەنپىئەتتىدىن مىللەت مەنپىئەتتىنىڭ ئەلا ئىكەنلىگىنى، ئۇممەتچىلىكتىن مىللەتچىلىكتىنىڭ ئەلا ئىكەنلىگىنى، ئىسلام ئۇممەتتىدىن ئۇيغۇر مىللەتتىنىڭ ئەلا ئىكەنلىگىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

4. ئەگەر ئالەمنىڭ ئىكەنلىگىسى، پۇتۇن مەۋجۇداتلارنىڭ ياراتقۇچىسى جاناپى ئاللاھ نىڭ ئۇيغۇر بەندىسىنى ئۇيغۇر تىلى، ئۇيغۇر ئىڭى، ئۇيغۇر رۇھى، ئۇيغۇر كەملەگى، ئۇيغۇر ئوزلۇكى بىلەن بىلە ياراتقانلىغىدىن ئىبارەت بۇ ئىلتىپاتتىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

5. ئەگەر ئۇيغۇر داۋاسىنى تاكىتكا (جەڭۋازلىق) ۋەجىدىن تارىخى ئەرەپ-تۇرك دۇشمەنلىگىنىڭ سەلبى تەسىرىدىن ساقلىنىشنى بىلەشنى خالساق،

”...باللېق دەۋىرىمده، قاچانلا بولسۇن ئاسماңدا بىر ئۇچاق (ئايروپىلان) كورسەم، ئوز-ئوزەمگە غىڭىشىپ شۇ ناخشىنىڭ مەنىسىنى تەنقت قىلاتتىم ۋە ”ئەي تەڭرىم، ئىنگلىزلەرنى كۈزدىن يوقات“ دەيىتتىم. كېيىنچە بۇ سۆزلەرنىڭ بىزگە مەملۇكىلار دەۋىردىن قالغانلىغىنى ئۇختۇم. ئاتا-بۇقىلىرىم بۇ خىل بەدۇئالارنى (قااغىشلارنى) تۈركلەرگە قارشى قوللۇنۇپتىكەن ۋە ”ئەي تەڭرىم، سەن تۈركلەرگە بىر بالايى ئاپەت بەرگىن“ دەيدىكەنەميش. ئەسلىدە، مەن غىڭىشغان ناخشا كونا قىلىپنىڭ يېڭى تۈيغۇغا كەلتۈرۈلگەن شەكلەميش ...”

جامال ئابدۇل ناسىر (سابق مىسىر باشهاكىمى- پىزدىپتى 1918 - 1970)

*İlhan Arsel, Arap Milliyetçiliği ve Türkler, 1 s. İnkılab Kitabevi 1987
İstanbul*

6. ئەگەر ئۇيغۇر داۋاسىنى تاكتىكا (جەڭۋازلىق) ۋە جىدىن دۇنيا سىياسى سەھنىسىدە، خۇسۇسەن ئامېرىكا ۋە ياقۇرۇپا مىقىاسىدا يۈز بېرىۋاتقان تۈرك-ئىسلام دۇشمەنلىگىنىڭ سەلبى تەسىرىدىن ساقلىنىشنى بىلىشنى خالساق،

”...Turks: n. ...violet unscrupulous person, a roughish creature. Don't let this terrible Turk take from your till...“ Stanfort Dictionary of Anglicised Words and Pharases 1964.

”...تۈرك-ئىسىم. ئەشەددى ئەدەپسىز ئادەم. قوپال مەخلۇق. بۇ پالاكەت تۈرككە ھەمىنىڭزدىن پۇل ئالدۇرۇپ قويماڭ...“

1964 - يىلى ئامېرىكىدا نەشر قىلىنغان «ستانفورت ئىنگلىزچە سۆزلەر ۋە دىيىملىر لۇغىتى» دا Stanfort (Dictionary of Anglicised Words and Pharases) «تۈرك» سۆزى شۇ شەكلدە ئىزاھلانغان.

ئامېركىدىكى تۇرک دوشمىزلىگىنى "Whashigton Post" 1990. يىلى 3. سېنېتىبىر سانىدا ئېلان قىلىنغان شۇ ئىبارەلەرىنىمۇ تەسىھقۇر قىلىش مۇمكىن.

NFA's most personal insult being cut. The process of making a cuts... has given birth to one of pro-football's mystical and dread figure: The turk. "The turk" ... a name drived from the vision of a sword-wielding Arab is the individual chosen to deliver the dreaded words the soon-to-be-departed players. The Word "cut" is not ussed. It doesn't neet to be... When it's around cut times...I try to keep a sign around me at all times "Turk Not Allowed".

«...ئامېرىكا پۇتبول ئىتتىپاقدا ئەڭ قاتتىق ئىنسانى ھاقارەت - كېسلاشتۇر (يەنى ئويۇندىن چەكلەنىشتۇر). بىر ئويۇنچىنىڭ پۇتبولدىن كېسلىش جەريانى، كەسپى پۇتبولنىڭ ئەڭ داستانلىق، قورقۇنج فىگورلىرىدىن بىرسىنىڭ يەنى بىر تۈركىنىڭ تۈغۈلۈشىغا سەۋەبچى بولىدۇ. ئەرەب قىلىچۋازلىرىنىڭ ئەفسانىلىرىدىن ئېلىنغان بۇ «تۇرک» سۆزى، چەكلەنگەن ئويۇنچىلارغا ۋەھىمە سېلىش ئۈچۈن ئالاھىدە تاللانغاچقا، «كېسلاش» سۆزىنى ئىشلىتىشنىڭ ھاجىتى يوق. كېسلاش ۋاقتى كەلگەندە دەرھال ئەتراپقا «تۇرکكە رۇخسەت يوق» دېگەن تاختىنى ئېسىپ قويۇش كۈپايە...».

(دېمەك بۇ ئىبارىنىڭ روھىدىن قارىغاندا ئامېرىكا پۇتبول ئىتتىپاقدا جازالانغان ئويۇنچىلارنى «تۇرک» لەرگە ئوخشۇرتۇپ ھاقارەت قىلىدىغانلىقى مەلۇم).

kurdukları hiçbir devlet başka bir devlet altında sömürüye girmemiştir. 660 yıllık osmanlı dünya'ya hükmetsizdir.

1.dünya savaşında gelibolu cephesinde 4 ülkeye karşı savaşıp galip gelselerde savaşı kaybetmişlerdir.

<http://www.incisozluk.com.tr/w/d%C3%BCnyan%C4%B1n-en-cesur-5-milleti-tam-liste/>

غەرب دۇنياسى، تارختا ھېچبىر زامان تۈركلەرنى بويسۇندۇرالىغان ئەمەس. تۈركلەر قۇرغان دولەتلەرنىڭ ھېچبىرى، باشقا دولەتلەر تەرىپىدىن مۇستەملەكە قىلىنغان ئەمەس. 660 يىللەق ئوسمانلى دولىتى دۇنياغا ھوكۇممانىلىق قىلغان. 1- دۇنيا ئۇرىشىدا چاناككالە گەلبولۇ سىپىدە تورت دولەتكە قارشى ئۇرۇشتا غالىپ كەلگەن. غەرب دۇنياسىدىكى تۈرك دوشمىزلىكىنىڭ مانا بۇ ھەسەتنىن مەيدانغا كەلگەنلىكىنى مۇئەيىھەنلەشتۈرۈش مۇمكىن. بۇ ئەلۋەتتە پەخىرلەنگىدەك ئەھۋال. ئەمما ئىجابى ئىشتىن چىققان سەلبى نەتىجىلەرنىڭ تۈركچىلەك دەستىدىن ئۇيغۇر خەلقىگە قانچىلەك زىيانلىق ئىكەنلىكىنى مۆلچەرلەش خاتىرلەتكىدەك ئەھۋالدۇر...

7. ئەگەر ئۇيغۇر تارىخىنى بىلەلمىگەن، مىللەي كىملىكىگە ساھىپ چىقالمىغان بىر ئۇيغۇرنىڭ ھېچبىر زامان مىللەتچىلەك تۇيغۇسىغا ھاكم بولمايدىغانلىغىنى، ئۇيغۇر خەلقى پەقەت ئۇيغۇر كىملىكىگە، ئۇيغۇر ئوزلىكىگە ساھىپ چىققاندىلا، ئۇيغۇر دولىتى ئەنئەنسىگە ۋارسلىق قىلغاندىلا، ئۇيغۇر بىزىم يولىنى تۇتقاندىلا، قۇتۇلۇش يولىنى تاپاالايدىغانلىغىنى، توغرى سىياسى غايىھەگە باغانلىغان بىر داۋادا تۇشمۇ-تۇشتىن ھەرقانچە چوقان سالسىمۇ ھېچقانداق نەتىجە چىقمايدىغانلىغىنى ئىدراك قىلاشنى خالساق،

8. ئەگەر بىر مىللەتنىڭ ئانا ۋەتىنى پەقەت ئۇ مىللەتنىڭ ئوز ئىسمى بىلەن ئاتالغاندىلا ئۇ مىللەتنىڭ تەبىئى تونۇلۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولاالايدىغانلىغىدىن ئىبارەت بۇ ئىسپات تەلەپ قىلمايدىغان ئومۇمى ھەقىقەتنى چۈشۈنۈشنى، تەبىئى تەشەببۇسىغا ئىلھام بېرىشنى خالساق،

9. ئەگەر سىياسەتنىڭ نەتىجە سەنئىتى، دەۋلەتنىڭ ئەنئەنە مەسىلسى، تارىخىنىڭ ئىبرەت ئىلاشقا ۋە قۇلاق سىلاشقا تىكىشلىك ئادىل دوست ۋە شاهىت ئىكەنلىكىنى چۈشۈنۈشنى خالساق،

10. ئەگەر خەلقىمىزنىڭ نوۋەتتىكى سىياسى، ئىقدىسادى، ئىجتىمائى، مەدەنى سەۋىيەسىدىن، جوغرافى شارائىتىدىن ۋە مەۋجۇت ئىمکانلىرىدىن ھەركەت قىلاشنى خالساق،

11. ئەگەر ئۇيغۇر ئىللىك ئىستىقلاللىنىڭ زەرۇرىيىتىنى ۋە ئىمكانىيىتىنى چۈشۈندىغان
ھەرقانداق سىياسى كۈچ بىلەن بىرلىكىسەپ قۇرۇشنى خالساق،

12. ئەگەر ئىككى قىتىملق شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ ئاقبەتلىرىدىن
تەجربە ساۋاقدىلىشنى، تۈركىستان داۋاسىنىڭ ئوڭۇشىزلىقلرىنىڭ سەۋەبىنى تەھلىل
قىلىشنى خالساق،

13. ئەگەر تۈركىلەك داۋاسىنى ئۇيغۇر توپراقلرىدا ئەملىكەشتۈرۈشنىڭ ئۇيغۇن
تاكتىكسىنى تاللاشنى، ھەققى ستراتىكىيەنىڭ نىمىلەگىنى چۈشۈنۈشنى خالساق،

14. ئەگەر، ”شەرقى تۈركىستان“ داۋاسىنىڭ سىياسى غايىپسىنىڭ پانتۈركىزم ۋە
پانئىسلامىزم ئىكەنلىكىنى ئىتрап قىلىشنى، ”پانتۈركىزم“ ۋە ”پانئىسلامىزم“
غايدەلرىنىڭ نىمىلەگىنى بىلەشنى، پايدا-زىيىننى دەڭسەپ بېقىشنى سەلبى تەسىرلىرىدىن
ساقلانىشنى، ئىمكانسىز ئارزو-ھەۋەسلەرگە يۈگەن سىلىشنى خالساق،

ئەجا با، پانتۈركىزم دىگەن نىمە ؟

تۈركچىلەك پانتۈركىزم - تۈرانچىلەق - پانتورانىزم - ئوسمان ئىمپراٹۇرلۇقىنىڭ ئاخىرقى
يىللەرىدا، ئوسمانچىلەق ۋە ئىسلامچىلەق ئېقىمىغا قارشى، پۇتۇن تۈرك ئىرقتى بىر ۋەتەن،
بىر بايراق ئاستىدا بىرلەشتۈرۈشنى مەخسەت قىلغان بىر خىل سىياسى ئېقىم .

مەنبە. 114 : ھاسان ئەرەن: تۈركچە سۈرلۈك 1495، 1504، 1157 - بەتلەر، ئاتا تۈرك
تىل - تارىخ ئالى ھەيىتى تۈرك تىل ھەيىتى 1988 . ئەنقرە يېڭى باسمىسى.

Türkiye Cumhuriyeti 8. Cummuhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel'in
bu husustaki bakışlarını hatırlatmakta yarar görüyorum. Kendileri
diyorki :

“Bir Türk olarak, bir Türk milliyetçisi olarak 'Pantürkizm'den memnun olmamak mümkün değildir. Keşke olabilse... Ama bunun pratiği yok. Ben bunu söylemekten dahi yarın birtakım kimseler tarafından istismar edileceği korkusuyla söyleyorum. Hiçbir Türk, bütün Türklerin biraraya gelmesini reddetmez. İyi ama, hayal içinde yaşayamazsınız. Fikri reddedemezsınız. Bir gün olursa olur ama Türkiye bugün bütün Türkleri biraraya getirecek gücü sahip değil ki. Türkiye, Avrupa'dan 10 defa geridir zenginlik bakımından. Türkiye henüz çağayı yakalayamamıştır.

Ben bugünkü Türkiye'nin birliği için sıkıntılardan içindeyken, bir 'Pantürkizm' olayı, beni dağdırır. Hatta, elimdeki birtakım kozları da alır. O zaman döner derler ki, senin ülkenin içinde de birtakım başka lisanlar konuşan, başka ırıklara mensubuz, diyen insanlar var.”

'Panislamizim' olayı da, 'Pantürkizim' olayı gibi, yine hiçbir devirde olmamıştır. Hiç Olmamışsa, olmaz mı? Olabilir ama, olabilirlik şartı yok bugün. Kaldı ki, kimi kiminle biraraya gitireceksiniz? [Hulusi Turgut, Demirel'in Dünyası: 341 s. ABC Yayınları İstanbul, 1992]

پان ئىسلامىزم دىگەن نىمە ؟

پان ئىسلامىزم - ئوسمانلى دۆلتىنىڭ سىياسى، ئىجتىمائى پۈتونلۇكىنى قوغداش مەقسىتىدە تەشەببۇس قىلىنغان بىر خىل ئېقىم بولۇپ، مەيلى تەنزيمات (1839 - يىلى)

دىن ئاۋۇال بولسۇن ياكى تەنزيمات پەرمانلىرىدا بولسۇن «بۇ دەۋىرنىڭ پىكىر - هەرىكەتلەرىدە ۋە 2 - مەشروعتىيەت (يەنى ئوسمان ھۆكۈمىدارلىرىنىڭ 1876 - يىلىدىكى ئاساسى قانۇنى ۋە 1918 - يىلىدىكى موندوروس موتارىقەسى دەۋرىدىكى ھاكىمىيەت شەكلى) دەۋرىنىڭ پىكىرى ۋە ئەمەلىيلىشىش ساھالرىدا ئورتىغا چىقتى.

يۇرتتا، ئىسلاميەتتە ۋە دۇنيانىڭ ھەر تەرىپىدىكى مۇسۇلمانلارغا ئەھمىيەت بېرىدىغان، پۇتون مۇسۇلمانلار ئارىسىدا بىر بىرلىكى ئەمەلىيەشتۈرۈشكە تىرىشىدىغان، دۆلەتنىڭ ئىجتىمائى ئالاقىلىرىنى دىنى بىرلىكتەن ئىزدەيدىغان بۇ ئېقىم، خۇسۇسەن 1 مەشروعتىيەتنىڭ ئاخىرىدا بۇيۇك ئىلگىرلەش كۆرسەتتى. 1 - مەشروعتىيەنىڭ ئاخىرىدىكى ئىستىبدات دەۋىرىدە، ئۆسمانچىلىق غايىسىنىڭ تەرك ئېتلىش مەجبۇرىيەت ھالىغا كەلدى. چۈنكى ئۆسمانچىلىق پەقەت مەشروعتىيەت ئىدارىسى بىلەن داۋاملىشالاتىتى. ئۆسمانچىلىق غايىسىنىڭ تەرك ئېتلىشى بىلەن دىنچى بىر غايىگە يەنى ئىسلامچىلىققا يۈرۈش قىلىندى. سۇلتان 2 ئابدۇل خەمت، ئىسلامچىلىقتەن پايدىلىنىپ ئۇنى ھاكىم مۇتلەق ئىدارىنىڭ ھۇلى قىلدى. ئىچكى ئىدارە ۋە تاشقى سىياسەتتە بىر سىستەم قىلىپ دۆلەت ئىجرا قىلدىغان ئىجتىمائى سىياسى پىرىنسىپ ھالىغا كەلتۈرىدی. ئىسلامچىلىق ئېقىمى دىنى ئەركلىك دۆلەت چۈشەنچىسىنى قوبۇل قىلىپ دىن ۋە دۆلەت ئارىسىدا غۇلغۇلا چىقاردى. ياش تۈركلەر گۇرۇھى ئىمپراتۇرلۇقىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن، مەشروعتىيەتكە تايىانغان ئۆسمانچىلىق سىستېمىسىنى قوبۇل قىلاشقا قارشى 2. ئابدۇلخەمت ئىستىپاتىغا تايىانغان ئىسلامچىلىق سىستېمىسىنى قوبۇل قىلدى.

Hamza Eroğlu: Türk İnkilap Tarihi 62s. , 63s. , 484 s. . 129

15. ئەگەر مىللەت، ۋەتەن ۋە دەۋلەت ئۇقۇملۇرىنى ئارىسىدىكى نازۇك فەرقەرنى ئىدرەك قىلاشنى، ئۇيغۇرلارنىڭ مىلادى 840. يىللەرىدىلا بەش بالىق ۋە قوچۇ بولگەلرگە يەرلەشكەندىن كىين بىر مىللەت بولۇپ شەكىللەنگەنلىگىنى ئىدرەك قىلاشنى خالساق،

ۋەتەن - مىللەتنىڭ ماكانىدۇر، قەدەم جايىدۇر، يۇرىكى سوققان يەردۇر، مەۋجۇدىيەت بۆشۈكىدۇر.

مىللەت - ھەممىدىن ئاۋۇال ئورتاق تىل رىشتلىرىغا ساھىپ بولغان، چىڭالرى تارىخى كۈرەشلەر ئارقىلىق سىزىلىغان بىر ۋەتەنگە باغانلىغان ئىنسان توپلىمىدۇر.

ۋەتەن ۋە مىللەت ئۇقۇملۇرى بىر - بىرىدىن ھەرگىز ئايىرلا لمايدىغان ئوخشاش ھەققەتنىڭ

ئىككى يۈزى. ئوخشاش پوتۇنلۇكىنىڭ ئىككى پارچىسىدۇر. ۋەتەن بىلەن مىللەت ئارىسىدىكى مۇناسىۋەت، ۋەتەننىڭ مىللەتلىقىنىڭ ھايىاجان بۇلىغى بولۇشىدىن، ئىجتىمائىي مەۋجۇدىيەتلىرىنىڭ داۋاسىنى ۋە تەركىبىنى ساقلىشىدىن پەيدا بولىدۇ. مىللەت، بۇ ۋەتەن يۈزىدە ئوخشاش تىل، ئوخشاش ھېسسىيات بىلەن بىر مەدەنیيەت بىرلىكىنى قۇرغان بىر پوتۇنلۇك ھالغا كەلگەن ئاڭلۇق خەلق ئاممىسىدۇر. ئۇ بىر تارىخى بارلىقتۇر.

مهىنە 56 : ھامزا ئەر ئوغلو: «تۈرك ئىنقلاب تارىخى» 385. 389 - بەتلەر

ئرق - ئانترپولوگىيەلىك ۋە بىئولوگىيەلىك بەزى ۋاستىلارنىڭ ئاساسەن قۇرۇلغان مەۋھۇم گۇرۇھتۇر. بىئولوگىيەلىك جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكلىرى نەسلىدىن نەسلىگە ئۈرگەرمىگەن قانداش بىرلىكەر توپلىمىدىر. ئۇ بىر بىئولوگىيەلىك ھادىسىدۇر.

مهىنە 57 : ھامزا ئەر ئوغلو: «تۈرك ئىنقلاب تارىخى» 385. 389 - بەتلەر

«مىللەتنى نوقۇل ئانترپولوگىيەلىك مەنادا، ئىرقى ئاساسقا يۆلەش ئىلمى جەھەتتن توغرا ئەمەس. مىللەتلەرنىڭ مەنىبەسى بىر تەرەپتن ئىتتۈلۈگىيەلىك مەنادا ئرق خۇرۇچى بولسا، يەنە بىر تەرەپتن ئۇنىڭ تارىخى، ئىجتىمائىي ئامىل ۋە شەرتلىرىنىڭ تاماڭلىنىشىدۇر.

مهىنە 58 : سادرى مەخسۇدى ئارال: «مىللەت تۈيغۇسىنىڭ ئىجتىمائىي ئاساسلىرى»
ئىستانبۇل 1969

مىللەتچىلەك - مىللەت ھەقىقىتىدىن ھەرىكەت قىلادىغان بىر خىل پىكىر ئېقىمى بولۇپ، زامانىمىزنىڭ ئەڭ يۈرۈشلۈك ئىجتىمائىي سىياسەت پىرىنسىپىدۇر. ئۇ مىللەت ۋە مىللەتلىقىلابنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان ئاساسى پىرىنسىپ. بويۇك غايىدۇر. مىللەتنى ئازادەلىك ۋە مەمۇرچىلەققا باشلايدىغان قۇۋۇھتلەك تۇتقۇدۇر.

ھەقىقى مىللەتچىلەك - مەدەننېيەتنىڭ جەۋھەرى بولغان ھۆرىيەتتن توغۇلۇدۇ. ھۆرلۈكى بولىغان، ھەرخىل ئەسلىككە رازى بولغان بىر جەمئىيەتتە مىللەتلىقى روه راۋاچ تاپمايدۇ.

مهنбە 59 : . [هاسان ئەلى يۇجەل: «ھۆرىيەت يەنە ھۆرىيەت» ئىستانبۇل 1962 . 4 - بەت]

زامانىمىزدا، مىللەتچىلىك نۇقۇل مىللى ھېسسىياتنى تۈرگۈزۈش مەسىلسىلا ئەمەس بەلكى ئەڭ مۇھىمى مىللى مەنپەئەتنى قۇتقۇزۇش مەسىلسىدۇر. ئۆزىنىڭ كىملەكتىنى ئىدراك قىلدىغان بىر مىللەت، مىللى غۇرۇر، مىللى ھېسسىياتنى تۈرگۈزالىشى، مىللەتچىلىك ئېڭىغا ھاکىم بولالىشى مۇمكىن ئەمەس.

مىللەتچىلىك ھەممىدىن ئاقۋال شۇ مىللەتكە مەنسۇپ خەلقەرنىڭ مىللى بىر دۆلەت قۇرۇش ئارزوسىنى ئىپادىلشى تەبئى. زامانىمىزدا، مىللەتچىلىك بىر سىياسى ئېقىم ھالىغا كېلىپ مۇستەقىل ئۆز-ئۆزىگە خوجا دۆلەتلەرنىڭ قۇرۇلۇشىغا ئىمكەن ياراتماقتا. ئىنسان تۆپىنى زامانىقى دۆلەت قىلدىغان كۈچلۈك پوتۇنلۇك ھالىغا كەلتۈرمەكتە. بۇ ئارقىلىق خەلقئارا جامەتنىڭ سىياسى، جۇغراپى ۋە هوقۇقى جەھەتنىن يېڭىدىن تەشكىلىنىشىگە تەسىر كۆرسەتمەكتە.

مهنбە 60 : ھامزا ئەر ئوغلو «ئەينى ئەسەر» 220، 224. بەتلەر (تۈرك ئىنقلاب تارىخى 395 - بەت 399 - بەتلەر)

ھەر مىللەتنىڭ مىللەتچىلىك چۈشەنچىسى پەرقىلىق بولغاچقا، دۇنيادا قانچەلىك مىللەت بولسا، شۇنچىلىك مىللەتچىلىك چۈشەنچىسى بولىدۇ. پۇتۇن مىللەتچىلىك ئېقىملەرنى بىر تۇتاش بىر مۇئىيەن تەرىپ بىلەن ئىزاھلاش تەس. ھەننە ئىمكەنلىكىنىڭ ئۆزگۈرۈشى، دۆلەتكە ۋە ئۇنىڭ شارائىتلىرىغا بېقىپ ئۆزگۈرۈشى، ئۇ دۆلەتنىڭ تارىخى تەرەققىياتى ئىچىدە پەرقىلىق چۈشەنچىلەر بېرىشى مۇمكىن.

مهنбە 61 : ھامزا ئەر ئوغلو «ئەينى ئەسەر» 220، 224. بەتلەر (تۈرك ئىنقلاب تارىخى 395 - بەت 399 - بەتلەر)

تارىخى تەرەققىياتنىڭ مەھسۇلى شەكىلدە تەرەققى قىلغان مىللەتچىلىك، غەربىي ياخۇرىپا

ۋە ئامېرىكىدا ئەركىن دېمۆكراتىيەنىڭ قۇرۇلۇشى بىلەن ماس حالدا تەرىققى قىلغانلىقى مەلۇم. ئىلمى نۇقتىنەزەردىن باھالانغان مىللەتچىلىك، ئەقلەگە قەدىر-قىممەت بېرىدىغان، ئاڭلىق خۇسۇسىيەتكە ئىگە ھادىسىدۇر.

زامانىقى مەنادىكى مىللەتچىلىك، مەنتىقلار چۈشەنچىگە، ساغلام تۈيغۇغا ۋە ئادالەتكە تايىندۇ. ئۇ مەدەننېيەتلىك كىشىلەرنىڭ ۋە مىللەتلەرنىڭ مىللەتچىلىكىدۇر. مىللەت ئىچىدە ئىنسانى ھەمكارلىققا قىممەت بەرگىننەك، باشقا مىللەتلەرنىڭمۇ ھۆربىيەتكە ۋە ئىستىقلالىغا ھۆرمەت قىلدۇ.

زامانىقى مىللەتچىلىك ياكى باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا ئاڭلىق مىللەتچىلىك ياكى يوللۇق (راتسونال) مىللەتچىلىك دېمەك مىللەتچىلىكىنىڭ ئىلمى ئاچىدىن قىممەتلەندۈرۈشىدۇر. ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالاھىدىلىكى بىلەمگە تايىنىش، بىلەملەك بولۇشتۇر. ئۇنىڭ يەنە بىر تەرىپى دېمۆكراتىيەگە يول قويۇش ۋە دېمۆكراتىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولىشىدۇر.

ماهنى 62 : ھامزا ئەر ئوغلو «ئەينى ئەسەر» 220، 224. بەتلەر (تۈرك ئىنقلاب تارىخى 395 – بەت 399 – بەتلەر)

Prof. Dr. Sadi Maksudi Aral مايدالىق ئېتىبارى بىلەن دېمۆكراتىك روھى ھادىسىدۇر. شۇڭلاشقا ئاڭلىق مىللەتچىلىك پەقەت ھۆر ۋە خەلقچىل مىللەتلەردە روناق تاپالايدۇ»

ماهنى 63 : ھامزا ئەر ئوغلو «ئەينى ئەسەر» 220، 224. بەتلەر

مىللەتچىلىك - ئىرقىچىلىق، ئالەمچىلىك (كوزموپولىتىزم) ئۇممەتچىلىك، شوقۇنىزىم، دۆلەتچىلىك (توتالىتارىزىم) ۋە كوممۇنىزىم قاتارلىق ئېقىملارغا قارشىسىدۇر. مىللەتچىلىكىنى بۇ ئېقىملار بىلەن چىقىشتۇرۇش مۇمكىن ئەمەس.

«ئىلمى ئاچىدىن بىر پەھزىگە تايىنغان ۋە ئىمپېرىالىست ئەمەللەرگە يارايدىغان ئىرقىچىلىق،

مئلهت هەقىقتىنىڭ مەۋھۇم (سوپىكتىق) ئۇنسۇرلۇرىنى باھالىيالىغانلىغىدەك مەدھنىيەت، تىل ۋە مەفكۇرەك تېڭىشلىك ئورنىنى بەرمىگەنلەكى، سىياسى، ئىجتىمائى ۋە هوقولۇقى مەۋجۇدىيەت بولالايدىغانلىغى ئۈچۈن مىللەتچىلىك ئېقىمى بىلەن چىقىشالمايدۇ. ئېرىقچىلىق، مىللەتنى ئۈستۈن، ئاستىن ئرق دەپ ئايىرغاچقا زامانىقى مىللەتچىلىك تەرىپىدىن قەدرلەنگەن باراۋەرلىك پرنسىپىغا، ئادالەت ۋە ھەققانىيەت چۈشەنچىسىكە زىتىر.

مارکس ئىنگالس، لېنىن، ستالىنلارنىڭ نەزىرىدە مىللەت پەقەت ئىقتىسادى شارائىتلاردىن پەيدا بولغان. ئىقتىسادى شارائىتلارنىڭ ئۆزگۈرۈشى بىلەن يۇقولىدىغان قالاق ئىجتىمائى تەرتىپ دەپ قارماقتا. ماركسىزم، مىللەت ۋە مىللەتچىلىكى دۇنيا ئىشچىلىرىنىڭ ۋەتەنلىرىنى ئۇنۇتۇپ، مىللەتلەرنى تەرك ئېتىپ، بىرلىشىشكە توسىقۇن بولىدىغانلىقى ئۈچۈن رەت قىلادۇ.

مهنيه 64 : 65 . 66 هامزا ئەر ئوغلو «ئەينى ئەسەر» 395 - يەت.

مارکسیزمچلار پوتون دۇنيا ئىشچىلىرىنىڭ بىرلىشىشى بىلەن مىللەي چىڭالارنىڭ ۋە مىللەتچىلىكىنىڭ تۈگەيدىغانلىقىدىن ئۆمىد كۆتكەن ئىدى. ئەپسۇسکى يېقىنقى بىرنەچە يىلدىن بېرى شەرقىي ياقۇرۇپا ۋە سابق سوقۇپت ئىتتىپاقدا باش كۆتەركەن مىللەتچىلىك ئېقىملەرى خەلقئارا كوممۇنۇزىمنىڭ خەلقئارا سىياسەتتىكى قىممىتىنى پوتونلەي يوقاتتى. مىللەي مەنپەئەتنىڭ كوممۇنۇزم مەنپەئىتتىدىن ئۈستۈن ئىكەنلىكى ئىسپاتلاندى. كوممۇنۇزىمنىڭ ھالەك بولۇشىدا مۇھىم رول ئويىندى.

مهنیه 66 : هامزا ئەر ئوغلو «ئەینى ئەسەر» 395 - يەت.

ئۇيغۇر خەلقى، ئىرقلانى، تىلى، دىنى، مىللەتلىكىنلىقى، ئۇرىپ - ئادەتلەرنىڭ ۋە تارىخى مەۋجۇدىيەتلەرنىڭ جەھەتتە خەتنەملىكى بىلەن ھېچبىر ئورتا قىلىقى يوقتۇر. ئۇ ئورال-ئالتاي تىلى سىستېمىسى چاغاتاي تىلى گۈرۈپ پىسىغا ئائىت بىر مىللەتتەن. كلاسىك مەنادا بۇيۈك تۈرك مىللەتتىنىڭ بىر پارچىسىدۇر. ئەمما ھاكىم مىللەت (خەتنەملىكى)

قارشىسىدىكى سىياسى، ئىقتىسادى، ئىجتىمائى، مەدەنى ۋە جۇغراپى ئىمكانىيەتلەرىدىن قارىغاندا ئۇيغۇر مىللەتى بولۇشقا ھەقلەقىتۇر. ئۇنىڭ مىللەتى غايىسى ۋە مىللەتچىلەك چۈشەنچىسى ئەلۋەتتە ئالدى بىلەن ئۇيغۇر خەلقنىڭ مىللەتى تارىخى ئېڭىدىن، مىللەت مەنپەئىتىدىن، ئۇيغۇر تۈپراقلەرىنىڭ سىياسى، ئىقتىسادى، ئىجتىمائى ۋە مەدەنى سەۋىيەسىدىن جۇغراپى شەرت - شارائىتلەرىدىن چىقىش نۇقتا قىلا لايدىغان بولۇشى كېرەك.

بىر مىللەتنىڭ ئازاتلىقىدا مىللەتى غايىگە يۈزلىونۇشنىڭ شەرت ئىكەنلىكى مىللەتى تارىخى ئېڭىنى ئىدراك قىلىشى ئارقىلىق ئىكەنلىدىغان بىر ھەقىقەتتۇر.

ئۇيغۇر خەلقنىڭ مىللەتى ئازاتلىق غايىسى، ئۇنىڭ مىللەتى تارىخى ئېڭىنى ھەقىقى تۈرددە ئىدراك قىلىش ئارقىلىق ئىكەنلىكى، تارىخى مەۋجۇدىيەتتىنى ئۆز- ئۆزىدىن ئىنكار قىلىشقا ھەتتا مؤسەتەملەكچى كۈچلەرنىڭ بۇنىڭدىن پايدىلىنىشىغا كىزى كەلگەندە ئۇجۇقتۇرىدىغان كوزىر قىلىۋىلىشىغا سەۋەبچى بولغانلىقى مەلۇم.

بۇ نۇقتىنى جۇڭخوا خەلق جۇمھۇرىيەتى ئىستانبۇل باش كونسولى ۋو كىمىڭنىڭ «جۇڭگودا شەرقىي تۈركىستان دېگەن بىر بۆلگە يوق، جۇڭگودا ياشايىدىغان تۈركىلەرمۇ يوق، ئۇلار ئۇيغۇردۇر، شەرقىي تۈركىستان دۆلتى مەسىلسىگە كەلسەك، بۇنداق بىر دۆلەت بولغان ئەمەس. بولغان تەقدىرىدىمۇ پەقەت بىر ئىككى كۈن ياشىغان، بەزى

كىشىلەرنىڭ شەرقىي تۈركىستان دەپ ئاتىغان بۇ بۆلگە جۇڭگونىڭ شىنجاڭ بۆلگىسىدۇر.» 67 دېگەن باياناتدىن تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن.

ماهنى 67 : «تۈركىيە زامان» گېزىتى 1987 - يىل 23 - ئۆكتەبىر. سۇلايمان ئوپال - شىرىن كاباكچى،

هالبۇكى، تۈركىلىكىمىزنى ئېتىراپ قىلمايدىغان خىتايىلار بىلەن تەڭ بولۇپ، زاماننى بىھودە ئۆتكۈزگەندىن كۆرە، ئۇلار ئۆزى تەكتىلگەن «ئۇيغۇر» نىڭ كىملەكىنى ئۆزىگە ئوبىدان

تونۇتۇپ، مىللەي مۇستەقىللىق داۋامىزنى ئىنكار قىلىشقا زېمىن ھازىرلاتماسىلىقىمىز لازىم.

مەسىلىنىڭ يەنە بىر تەرىپى شۇڭى: خەلقىمىز تۈرلۈك پۇتلۇكا شاڭلار تۈپەيلدىن، ئۆزىنىڭ تۈركى ئىرقىغا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى تېخى تونۇپ يېتەلىگىنى يوق. بۇ ھەقتە مۆھتەرەم ئەيسا يۈسۈپ ئالپىتىكىن ئۆزىنىڭ كۈرەش خاتىرىلىرىدا شۇنداق دەيدۇ: «خەلقىمىزنىڭ كۆپچۈلۈكى ئۆزىنىڭ تۈركىلىكىنى بىلمەيتتى، بىزنىڭ دەۋرىمىزدە خەت ساۋاتىڭ بارمۇ؟ دېسە مەن تۈرك دەيتتى»

ماهنى 68 : ئەينى ئەسىر شەرقىي تۈركىستان ئۈچۈن تۈركچە نەشرى 464 - بەت.

ئىستانبۇل 1985

مېنىڭچە ئاساسى قاتلامىلاردىكى كەڭ خەلق ئاممىسى ھىلەھەم شۇنداق. تىل- تارىخ ساھالىرىدا مەلۇم سەۋىيەگە ئىگە كىشىلەر ۋە تۈركولوگلار ئۆزىنىڭ تۈرك تىل سىستېمىسىغا ئائىت بىر مىللەت ئىكەنلىكىنلا بىلدۈر، خالاس. ئۆزىنىڭ تۈركلىگىنى بىلەملىكەن خەلق، ئۆزگۈنىڭ تۈرك دېمەسىلىكىدىن كايىشى مەنتىقىسىزدۇر.

بۇ حالدا تۈركلىكتە چىڭ تۇرۇقلىپ ئۇيغۇرلىقىمىزنى ئىنكار قىلىش قولىمىزدىكى كوزىرنى دوشىمەنگە تۇتقۇزۇش دېمەكتۇر. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللەي مەۋجۇدىيىتىگە كۆز يۇمىدىغان دوستلىرىمىز ئەلۋەتتە ھېچ بولىسا «مىللەت» سۆزىنىڭ تۈرك تىلدىكى ئىستىمال شەكلەنى ئوبىدان ئىدراراڭ قىلىپ بىھۇدە تەنقتىلەردىن ساقلانغىنى تۈزۈك.

پروفېسسور ھەسەن ئەھىم تەرىپىدىن تۈزۈلگەن، تۈرك تىلى ھەيىتىنىڭ تۈركچە سۆزلىرىدە: مىللەت - ئەرەبچە سۆزدۇر.

1. كۆپ ھاللاردا، ئەينى تۇپراقلاردا ياشايدىغان، ئارىلىرىدا تىل، تۇيغۇ، غايىه، ئەنئەنە ۋە ئۆرپ - ئادەتلەر بىرلىكى بولغان ئىنسان توپلىمىدۇر. تۈركچە - «ئولۇس» دېمەكتۇر.

مەسىلەن :

Bu eser Türk milletinin hürriyet ve istiklal fikrinin layemut .2 .abidesidir. Atatür

(بۇ ئەسەر تۈرك مىللەتنىڭ ھۆرىيەت ۋە ئىستىقلال پىكىرىنىڭ ئۆملەس ئابىدەسىدۇر.
ئاتاتۈرك) .

2 . ئوخشاش ئالاھىدىلكلەرگە ئىگە جامائەت. مەسىلەن :

(شۇپۇر خەخ دېگەن قۇق بولىدۇ.). *Şöför milleti bu, gözü açık olur*

Şu kadın milletinin kıskançlığının hiç sonu yok
تۈگۈمەيدۇ.).

3 . بىرىدە بولغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى. ھەممەيلەن. مەسىلەن :

(مەللات مەجلىسى، ھەممەيلەن. *Millet Meclisi. Millet meydana toplanmış
مەيدانغا توپلانىپتۇ.*)

دەپ ئازاھلانغان. مەنبە 69 : ھەسەن ئەرەن: تۈركچە سۆزلىك، 1062 - بەت.

يەنى تۈركچىدىكى «مەللات» سۆزى ئۇيغۇرچىدە «خەخ» دېمەكتۇر.

دېمەكچى بۇ يەردىكى مەللات مۇنازىرسى ئۇيغۇرنى تۈركلىكتىن ئايىرىش مەسىلىسى
ئەمەس، بەلكى سىياسى زۇرۇرىيەت يۈزىسىدىن مەۋجۇدىيەتكە قايىرىش مەسىلىسىدۇر.
«شۇپۇر خەخ - شۇپۇر مىللەتى»، «خوتۇن خەخ - خوتۇن مىللەتى» دەپ ئازاھلانغان .
تۈركىيە تۈركچىسىدە ئەجا با «ئۇيغۇر خەخ - ئۇيغۇر مىللەتى» دېيەلمەسمۇ؟

840 yılında Orhun sahasından ayrılp, Beşbalık ve Koçu mintikasna yerlestikten sonra ziraetçi ve tüccar bir millet olarak yaşadılar. [Zeki Velidi Togan: age. 99 s.]

16. ئەگەر. ھەر ئىشتا بىر مەنتىقەنىڭ بارلىغىنى، مىلالتىم ئۇيغۇر ۋەتنىم شەرقى تۈركىستان دىيشىنىڭ مەنتىقە سىغمايدىغانلىغىنى، ئۇنىڭ ئورنىغا يا مىلالتىم ئۇيغۇر ۋەتنىم ئۇيغۇرستان، يا مىلالتىم تۈرك ۋەتنىم تۈركىستان دىيشىنىڭ تىخىمۇ مەنتىقلق ئىكەنلىگىنى ئىدراك قىلىشنى، بۇ مەنتىقسازلىقنىڭ ئۇيغۇر كىملەگىنى تونۇتۇشتىكى ئەڭ بۇيۇك توسالغۇ ئىكەنلىگىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

17. ئەگەر ئۇيغۇر خەلقنى ئىمکانىز بۇيۇك تۈركىستان خام خىيالنىڭ سەركەردىسى قىلىۋىلشىتن، ئۇيغۇر ئىلىنى بۇ خام خىيالنىڭ تەجربە ئىتتىزىغا ئايلاندۇرۇۋىلشىتن ساقلىنىشنى، پۇتۇنى يوق داۋانىڭ پارچىسىدا، غەربى يوق داۋانىڭ شەرقىدە چىڭ تۈرۈۋىلشىنىڭ ھاجەتسىز ئىكەنلىگىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

Ziya Gökalp ise, “Türkçülüğün Esasları ” adlı kitabında, “Oğuz, Tatar, Kırgız, Özbek ve Yakutları birleştirecek ülkünün gerçek olması mümkün mü ?” sorusunu sormuş. Sonra da “uzak ülkeler için bu soruya cevap aranmaz. Çünkü uzak ülkeler, ruhi heyacanı yükseltmek için çok çekici bir hayaldir.” karşılığını vermiş. Hürriyet Gazetesi : 18 s. 20 Ekim 1994

18. ئەگەر تۈرك دۇنياسىنىڭ مەندىرى رەھپىرى، يەڭانه ئۇمىت بۇلغى، باش پاناھى ئەزىز تۈركىيەنى ئاياشنى، بىھۇدە خىجل قىلاماسلىقنى، كىچىك مەنپىئەتى ئۇچۇن بۇيۇك مەنپىئەتنى قۇربان قىلمايدىغانلىغىنى چۈشۈنۈشنى خالساق،

19. ئەگەر تۈركىيە جۇمھۇربىيەتى باش ھاكىمى (جۇمھۇرباشقانى) مۇھەترەم رەجەپ تايىپ ئەردوغاننىڭ جۇمھۇرباشقانلىق سولىتىدىكى 16 يۇلتۇزنىڭ بىر دانىسى

تارىختىكى ئۇيغۇر دەۋلىتتىنڭ بەلگىسى (سولەتتىكى قاراخانىلار دەۋلىتتىمۇ ئۇيغۇرلار تەرىپىدىن قۇرۇلغان) ئىكەنلەگىدىن ئىبارەت بۇ تارىخى ھەقىقەتنى چۈشۈنۈشنى خالساق،

20. ئەگەر، تارىختا ئوز نامىدا ئومۇمىيۇزلىك ئىتراپ قىلغۇدەك دەۋلەت قۇرۇپ باقىغان (تۈركىيە جۇمھۇرىيەتى باش ھاكىمى نىڭ سولىتىكى 16 يۇلتۇزنىڭ ئىچىدە تىڭشىلەك يېرى بولىغان) قازاقدا، قىرغىز، ئوزبەك، تۈركىمەن، ئازارى قىرىنداشلىرىمىزنىڭ سەۋىت ئىتتىپاقنىڭ چوکۇشى سايىسىدا مۇستەقىل قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبەكىستان، تۈركىمەنستان جۇمھۇرىيەتلىرىنى قۇرۇۋالغاندىن كېيىنمۇ ئۇلاردىن ئىلھام ئالماي، ئۇيغۇر كىملىككە ساھىپ چىقماي يەنلا پانتۇركىزم ۋى پانئسلامىزم غايىسىگە تاييانغان شەرقى تۈركىستان داۋاسىدا چىڭ تۇرۇۋلىشنىڭ بۇيۇك خاتالق ئىكەنلەگىنى ئىدرارك قىلىشنى خالساق.

21. ئەگەر، دەۋلەت قۇرۇشنىڭ ئەنئەنە مەسىلسى ئىكەنلەگىنى چۈشۈنۈشنى. بۇگۇنكى كۈندە تۈركىيەدە بۇ تەرزىدە خاتىرلەشكە ئەرزىيدىغان، دۇنيا جامائىتى ھەتتا خىتاي تارىخچىلىرى تەرىپىدىنەمۇ ئىتراپ قىلىنغان 1270 يىللەق تارىخى ئۇيغۇر دەۋلىتى (744 - 1335) ئەنەنسىگە ۋارسلىق قىلغىنىمىز تۈزۈكمۇ ياكى تارىختا قۇرۇلۇپ باقىغان تۈركىستان دەۋلىتىگە ياكى دۇنياچە ئىتراپ قىلىنمىغان 85 يىللەق شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيەتى ئەنئەنسىگە ۋارسلىق قىلغىنىمىز تۈزۈكمۇ؟ دىكەن سۇئالغا باشقاتۇرۇشنى، 85 يىللەق شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيەتى ئەنئەنسىگە ۋارسلىق قىلىشتا چىڭ تۇرۇۋلىشنىڭ ھىچقانداق مەنتىقى ئاساسىنىڭ يوقلىغىنى ئىدرارك قىلىشنى خالساق،

22. ئەگەر تۈرك دۇنياسىنىڭ تارىخىدا "تۈركىستان" كەلمەسىنىڭ بىر جوغرافى ئاتالغۇ ئىكەنلەگىنى، "تۈركىستان" نامىدا ئومۇمىيۇزلىك ئىتراپ قىلىنغان بىر دەۋلەتنىڭ تىخى قۇرۇلۇپ باقىغانلىغىنى، "تۈركىستان" نامىدا دەۋلەت قۇرۇش پەقەت ئۇيغۇرنىڭ ئىشى ئەمەسلىكىنى، پۇتۇن تۈرك نەسلىنىڭ ئورتاق كورىشى بىلەن ئەمەسلىشەلەيدىغان ئالامشۇمۇل ئىش ئىكەنلەگىنى چۈشۈنۈشنى خالساق،

23. ئەگەر بەزى سىياسەتچىلەر تەرىپىدىن بۇيۇك تۈركىستان داۋاسىنىڭ سىياسى دەستئۇرى قىلىنغان، ماھمۇت قەشقىرىنىڭ "دۇۋانى لۇغەتتى تۈرك" ئەسلىدە "تۈركىستان" ياكى "تۈرك ئىلى" كەلەمەلىرىنىڭ داخىل قىلىنلىغانلىغىنى يەنى، ئۇ دەۋىرىلەردە تۈركىستان كەلەمەسىنىڭ تېخى قوللىنىلمىغانلىغىنى ئىدراك قىلاشنى خالساق،

24. ئەگەر تۈركىستان نامىنىڭ تۈركىيەدە تەنزماتتنى كىين (1839- 1895) زىيا پاشا ۋە نامىق كەمال تەرىپىدىن تۈركىيە ئۇچۇنماۇ قوللىنىلغانلىغىنى ئىدراك قىلاشنى خالساق،

Halbuki, “Türkistan” tabiri de Türkiye'de Tenzimattan))sonraları, Ziya Paşa ve Namık Kemal tarafından “Türkiye” yerine kullanılmıştır. Mesala; Ziya Paşa “Türkistanın esbab-ı tedennisi” diye “Türkiye” hakkında bir makale yazıyor ve Namık Kemal de Fransızların “Juene Turcs” tabirini “Türkistan erbab-ı Şebabı” şeklinde Türkçeye tercüme ediyordu. “Türkiye” menasında kullanılan bu “Türkistan” tabirine bazı fermanlarda bile tesadüf ediliyordu. Hatta Sultan Reşad’ın son Avusturya İmparatoru Sarl'a verdiği fahri müşirlik fermanında “Biz kibi lutf-i Mevla Türkistan ve şamil olduğu bilcümle memalik buldanın padişahı ...” şeklinde bir ibare vardır.

[İsmail Hami Danişmendi : Türkük Meseleleri, 121 s. İstanbul, 1966,]
Dr. Muhabay Engin'in : Türkistan meselesinde Tek Kavram, Doğu
[Türkistan'ın Sesi, 15 s. 17 sayılı, 1988

25. ئەگەر تۈركىستان نامىدا دەۋلەت قۇرۇش ئۇنچە ئوڭاي بولىدىغان بولسا، تارىختا تۈركىستان نامىنىڭ تۈركىيە ئۇچۇنماۇ قوللىنىلغانلىغىغا ئاساسەن، تۈركىيەنىڭ ئالدى بىلەن ئۇزنانىنى تۈركىستان دەپ ئوزگەرتىپ باشلامىچىلاق قىلىپ بەرسە تاخىمۇ ئوبدان ئورنەك بولىدىغانلىغىنى تەۋسىيە قىلاشنى خالساق،

26. ئەگەر ختايىدا دوختۇرلۇق ئوقۇپ تۈركىيە ستراتىگىيە مۇتەخەسىسى بولۇپ

يىتىشىكەن، دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى مۇئاۋىن رەئىسى دوكتور ئەركىن ئەكرەم ئەفەندىنىڭ «ئۇيغۇر داۋاسى تۈركىيەنىڭ مەنپەتكە ما سلاشقاڭ» ھەقىدىكى شۇئارىنى چۈشۈنۈپ يىتىشنى خالساق،

27. ئەگەر شەرقى تۈركىستان داۋاسىنىڭ تەۋەرىنەس جەڭچىلىرىدىن مەمتىمىن ھەزىزەت ئەفەندىنىڭ «ئەجدىرەانىڭ قورقۇسى - تۈركىيە» ناملىق ئەسلىرىنىڭ «پەقەت كۇرت مەسىلسىنى ھەل قىلالىغان تۈركىيەلا ئۇيغۇر مەسىلسىگە پايدىلىق بولالىشى مۇمكىن» دىگەن خۇلاسىسىنى، ئەزىز تۈركىيەنىڭ كۇرت مەسىلسى ۋە ئۇنى ھەل قىلىش جەھەتتىكى تىرىشچانلىقلرىنى چۈشۈنۈشنى خالساق

28. ئەگەر مەشھۇر تۈرك مەتبۇئاتچىسى ئابدۇراخمان كىلىچ تەك تۈركچى دوستلارنىڭ تۈركىيەدىكى كۇرت مىللەتچىلىك خەۋپىنى توشاشنىڭ ئەڭ ئۇنۇمۇلۇك يولى دۇنيا تۈركىلىكى دەپ قارايدىغان تەشەببۈسىنى چۈشۈنۈشنى، تەھلىل قىلىپ بېقىشنى خالساق،

29. ئەگەر 97% لىق ئازىيە زىمنى، 3% لىق ياخۇرۇپا زىمنى ۋە 90% لىق مۇسۇلان نوپۇسىغا ساھىپ ئەزىز تۈركىيەنىڭ ياخۇرۇپا بىرلىكىدىن ئىبارەت بۇ سىياسى بىرلىككە كىرىشتە چىڭ تۇرۇشتەك قەتئى ئىرادىسىنى چۈشۈنۈشنى خالساق،

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin ilk Reform Eylem Grubu toplantısından Avrupa Birliği'ne yönelik üyelik olsun ya da olmasın 'siyasi reform sürecinin hızlandırılması' kararı çıktı.

Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği (AB) Başkanlığından düzenlenen 4. Reform Eylem Grubu Toplantısı'na, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Adalet Bakanı Abdulhamit Gül, Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak ile İçişleri Bakanı Süleyman Soylu katıldı. Çavuşoğlu, 3 yıl aradan sonra dün yeniden toplanan Reform Eylem Grubu toplantısının ardından ortak basın toplantısında, özellikle siyasi reform sürecinin hızlandırılması konusunda mutabık kalındığını açıkladı. <http://>

Morton Abramowitz ئامېرىكىنىڭ ئەنقةرەدە تۇرۇشلىق سابق باشئەلچسى (مورتون ئابراموۋىتز)، تۈركىيەدە ئورتا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرى خۇسۇسدا ئورتىغا چىقان ۋەزىيەت ھەقدىدە ئاگاھلاندۇرۇش بېرىپ، «تۈركىيەنىڭ تەقدىرى ئورتا ئاسىيا ئەمەس» دېدى. تۈرك-ئامېرىكا دوستلىق مەجلسىنىڭ 1992 - يىلى 15 - فىۋال كۈنى بەرگەن «ئېسىل خىزمەت» مۇكايپاتىنى ئالغاندىن كېيىن، بىر نۇتۇق سۆزلىگەن مورتون ئابراموۋىتز «پانتورانىزىم» ھەققىدىكى ئەندىشىلىرىنى تىلغا ئالدى. ئۇ تۈركىيەنىڭ ئورتا ئاسىيادىكى پائالىيەتلىرىنى قوللاش بىلەن بىرلىكتە ئۈستىگە ئالغان زامانىۋى رولنىڭ تۈركىيەنىڭ غەرب بىلەن پۇتۇنلىشىشكە يۈزىلەنگەن ئاخىرقى مەخسەتلىرىدە خاتا يولغا كىرىپ قالماسلىقى كېرەكلىكىنى ئىپارىلەپ «تۈركىيەنىڭ تەقدىرى غەربتۇر، يەنى يېڭىلىق، زامانىۋىلىق بار يەردۇر» دېدى.

ماهنى. 147 تۈركىيە «ھۆررىيەت» گېزىتى 1992 - يىل 17 - فىۋال 22 - بەت

مورتون ئابرومۇۋىزنىڭ بۇندىن 26 يىل ئاۋۇال «تۈركىيەنىڭ تەقدىرى ئورتا ئاسىيا ئەمەس، تۈركىيەنىڭ تەقدىرى غەربتۇر، يەنى يېڭىلىق، زامانىۋىلىق بار يەردۇر» دىگەن نەسەتلىرى ھىلەھەم كۈچكە ئىگە بولغاچقا، تۈركىيە هوکۇمتى يېقىندا ئاۋروپا بىرلىگە كىرىشنىڭ سىياسى جەريانلىرىنى تىزلىتىش خۇسۇسدا پىكىر بىرلىگە كەلگەنلەكى مەلۇم. ھەرالدا، تۈركىيە تۈرك دۇنياسىنىڭ سىياسى بىرلىگى بىلەن ئاۋرۇپانىڭ سىياسى بىرلىگى ئارىسىدىكى مەنپىئەت ھىسابىنى تارازىغا سىلىپ ئوبىدان دەڭسەپ باققان بولسا كىرەك... بۇ ۋەزىيەتتە تۈركستانچى سىياسەتچىلەرنىڭ ئۇيغۇلارنىڭ تەقدىرىنى كونا پانتۈركىزم ياكى يېڭى ئوسمانانىزىم خام خىيالىغا باغلۇشى ئوز-ئوزىمىزنى ئاۋارە قىلماقتىن باشقانە تىجە بەرمەيدۇ...

30. ئەگەر مەشھۇر تۈرك مۇتەفەككۈرى زىيا گوكئالپىنىڭ تۈركچىلەك پىرىنسىپلىرى ئىچىدە، ھەققانىيەت ساھاسىدا (ئىشقا يارايدىغان) تۈركچىلەك ئۆزىمىزنى ئاۋارە

ھەقىدىكى تەۋسىيەسىنى چۈشۈنۈشنى خالساق،

Ziya Gökalp'a göre Türkiyeçilik:

Mefküre, geleceğin yaratıcısıdır. Dün Türkler için hayali bir mefküre halinde bulunan milli devlet, bugun Türkiye'de bir gerçek halini almıştır. O halde Türkçülüğü, mefkûresinin büyûklüğü noktasından, üç dereceye ayıralabiliriz.

1) *Türkiyecilik*

2) *Oğuzculuk* yahut *Türkmencilik*

3) *Turancılık*

Bugün, gerçeklik sahasında, yalnız» *Türkiyecilik*« vardır.

Ziya Gökalp Türkçülüğün Esasları 28s. Milli Eğitim Basımevi 1990
Ankara

31. ئەگەر تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى جۇمھۇرباشقانى رەجەپ تاييىپ ئەردوغاننىڭ 2018 يىلى 2. سېنتەبر كۇنى قىرغىزستان نىڭ چولپاناتا شەھرىدە ئىچىلغان 6. قىتىملق تۈرك دۇنياسى رەھپەرلەرى كىڭىشىدە "پەلەستىن تۈرك دۇنياسىنىڭ تىشىدا ئەمەس" دىكەنلىكىنى، شەرقى تۈركىستاننى ھېچ ئاغزىغا ئالمىغانلىغىنى توغرى چۈشۈنۈشنى، يەنى شەرقى تۈركىستان داۋاسىنى يېڭى ئوسمانىزم غايىەسى داخلىدە ھەل قىلاشتىن بىشارەت بەرگەنلىكىنى ئىدراراڭ قىلىشنى خالساق، (سۇرپىيەدە جەڭ قىلۋاتقان شەرقى تۈركىستانلىق مۇجاھىتلەر بۇ خەۋەردىن ئىلها مالىنىپ پەلەستىنگە كىتىپ قالمىسۇن يەنە... هېزى بولغا يىسلەر ...)

هالەپ، شام ۋە قۇددۇس (پەلەستىن) ياؤۇز سۇلتان سېلەم تەرىپىدىن 1516-يىلى ئىشغال قىلىنغان، 1831-يىلى ئىبرايم پاشا تەرىپىدىن ئوسمانىلىنىڭ بىر پارچىسى ھالىغا كەلتۈرۈلگەن.

Kurulusinin 704. Yılıda Osmanlı 299 s. NESA Basın YayınOrganizasyon Tic. A.Ş. Ekim 2006

İbrahim Paşa, 1831 yılında Kudüs'e girdi. Bu şekilde Şam ve Kudüs yönetiminin bir parçası haline geldi.

kaynak: <http://www.on5yirmi5.com/haber/dunya/ulkeler/222783/osmanli-doneminde-kudus.html>

32. ئەگەر ئۇيغۇرخەلقىنىڭ مىللەتى مۇستەقىلىق داۋاسى ئۇچۇن باش قاتۇرۇۋاتقان، جان كويىدۇرۇۋاتقان بارلىق شەرقى تۈركىستان تەشكىلاتلىرىنىڭ ئۇيغۇر مىللەتى، ئۇيغۇر كەملەگى، ئۇيغۇر ئۆزلۈكى، ئۇيغۇر ئىلى، ئۇيغۇر دەۋلىتى ۋە ئۇيغۇرلۇم يولىدا بىر ياقىدىن باش چىقىرىپ، بىرجان-بىر تەن بولۇپ بىرلىشىشكە، ئارىلىرىدىكى بىھودە ئىختىلاپ ۋە جىدەل-ماجرالىرىنى ئۇيغۇر مىللەتىنىڭ ئۇستۇنلۇكى ئاساسىدا ھەل قىلىشىغا دالالەت قىلىشنى خالساق،

33. ئەگەر تۈركىيەدە ئومۇمىلىشىپ قالغان "ئاتا ۋەتەن-تۈركىستان"، "ئانا ۋەتەن-تۈركىيە"، "بالا ۋەتەن-سېپرۇس" دىن ئىبارەت بۇ "ئۇچ ۋەتەن"، ئۇقۇمنى چۈشۈنۈشنى، تۈركىيە هوکۇمتى ۋە خەلقىنىڭ شەرقى تۈركىستان داۋاسىغا بولغان ھىدىاشلىقىنىڭ تۈپ سەۋەبىمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئاتا ۋەتەن، ئاتا يۈرت-تۈركىستاندىن كەلگەنلارگەن ئىبارەت ئىكەنلىگىنى ئىدرارك قىلىشنى خالساق،

34. ئەگەر تۈركىيە هوکۇمتى ۋە خەلقىنىڭ ئۇيغۇر داۋاسىغا بولغان ھىدىاشلىقىنى تۈركچىلىك خىيالى بويىچە ئەمەس، ئۇيغۇرلۇق رىيالى بويىچە، تۈركلەرنىڭ ئەسلى

ئۇيغۇرلاردىن تۇرلەنگەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئارقىلىق كۈچەيتىشنىڭ تاخىمۇ مەنتقلق
بولىدىغانلىغىنى ئىدراك قىلاشنى خالساق،

35. ئەگەر خوتەنلىك ئۇيغۇرغا قارىغاندا تاشكەنلىك ئوزبەكىنىڭ تاخىمۇ چۈشۈنۈشلىك ئىكەنلىكىنى، تارىخى ھادىسىلەر ۋەجىدىن ”ئوزبەكلىشىپ“ كەتكەن بىرتۇققان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ تارىخى كىملىككە ساھىپ چىقىشنى، تەبىئى ھىدىشلىغىنى قازىنىشنى خالساق،

1992. يىلالق تۈركىيە ئالى مەكتەپ ئىمتىغانلىرىغا تەيارلىق سۇئال-جاۋاپلار كىتابىدا : ئۇيغۇلارنىڭ تارىختىكى ئەھمىيەتلەرى نىمە؟ دىكەن سۇئالغا شۇنداق جاۋاپ بېرىلگەن.

Uygurlar, XIII. asırda dünyayı istila eden bu Moğol İmparatorluğuna, medeniyet üstünlüğü ile Uygur yazısını imparatorluğun resmi yazısı olarak kabul ettirdiği, damga tüzüğü ve devlet yöneticiliğini öğrettiği için, birçok bilginlere göre, Moğol İmparatorluğu, füilen Uygur İmparatorluğu olarak da kabul edilmektedir. Dolayısıyla Uygurlar, Moğolların Türkleşmesinde de önemli rol oynayarak, Çağatay ve Özbek Türklerini ortaya çıkarmıştır.

<http://www.allaturkaa.de/forum/index.php?page=Thread&postID=1115544>

”تارىخقا نەزەر سالساق، ئوزبەك ۋە ئۇيغۇر خەلقلىرىنىڭ ئەزەل-ئەزەلدىن قانداش ۋە جانداش ئىكەنلىككە گۇۋاھ بولىمىز. بىزنى تىلىمىز ۋە دىلىمىز ئورتاق، ئەدەبىياتىمىز، سەنئىتىمىز، ئورپ-ئادەتلەرىمىز، ئەنئەنلەرىمىز ئۆز-ئارا چىتىشىپ كەتكەن. شۇ مەندىن

ئالغاندا خەلقلىرىمىزنىڭ شېيخۇل مەشايىقى بولىش ئەخمت يەسىھۇرى ھەزرتلىرى
ھەقىدىكى بۇ ئەسەرنىڭ ئۇيغۇر تىلدا جاراڭلىشى تەبئى ھالدۇر. بۇنداق ئىزگۇ ئىشنى
قۇتلۇقلماق لازىم..."

سائىدوللا سىياپىف (ئۆزبەكستان) ئەھمەت يەسىھۇرى 4. بەت مۇئەللېپتن شىنجاڭ
خەلق نەشرىياتى ئۇرۇمچى 2008

36. ئەگەر تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى 1982 ئاساسى قانۇنى 66. ماددىسىدىكى "تۇرك
دەۋلەتىگە ۋەتەنداشلىق رىشتىسى بىلەن باغانغان ھەر كىشى تۇركتۇر. " دىگەن ئىبارە
بويىچە تۈرك كىملەگىنىڭ قانۇنى ئۇقۇمنى چۈشۈنۈشنى، خىتاي ۋەتەنداشى بولغان
ئۇيغۇرلارنى قانۇنى جەھەتنىن تۈركچىلەك ئىڭىغا دالالەت قىلىشنىڭ تۈركىيە قانۇنغا خلاپ
ئىكەنلىكىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

37. ئەگەر ئۇيغۇر ئىلى ۋە ئۇيغۇر مىللەتنى تارىخى مۇجىزەلىرى، يادىكارلىقلرى،
يالدامىلىرى بىلەن دۇنياغا تونۇتۇشنى ۋە تونۇلۇشنى خالساق،

38. ئەگەر تۇرك تىلدا "مەدەننەيت" مەنسىدە كەلگەن - "ئۇيغارلىق
"سوزىنىڭ تارىخى ئۇيغۇر مەدەننەيتىنىڭ ئىلاھامى بىلەن شەكىللەنگەنلىكىنى يەنى،
ئۇيغارلىقنىڭ ئۇيغۇردىن كەلگەنلىكىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

39. ئەگەر، خىتاي ئۇيغارلىغىنىڭ (مەدەننەيتىنىڭ) ئەسلىدە ئاتا-بوقۇلىرى تەرىپىدىن
ئۇلارغا مىراس قىلىنغان ئۇيغۇر ئۇيغارلىغى ئىكەنلىكىنى، خىتايلارنىڭ ئۇيغۇرلاردىكى
ئۇيغارلىق (مەدەننەيت) ئۇستۇنلىكىنى ھەرگىز ئىچىگە سىڭدۇرەمەيدىغانلىغىنى، نوۋەتتىكى

ئۇيغۇر قىرغىنچىلەرنىڭ تۇپ سەۋەبىمۇ خۇددى گېتلىپىنىڭ يەھۇدى قىرغىنچىلەرنىڭ بىر مەدەننېت قىرغىنچىلەق ھادىسىنى ئىكەنلىكىنى ئىدراك قىلاشنى خالساق،

The Chinese civilization is referred to and looked upon as one of the very old ones. As a Chinese civilization it dates back only about 5000 years. It is popularly believed that the Chinese themselves developed their civilization. They did not.. The Chinese civilization, therefore, was the Uighur civilization handed to them by their fathers. Chinese legends tell that the Uighur were at the height of their civilization about 17,000 years ago. This date agrees with geological phenomena.

【James Churchward: *The Children of Mu* 224, 225 p. *Brotherhood of Life* Albuquerque New Mexico USA 1998】

ئادەتتە، خىتاي ئۇيغارلىغى (مەدەننېتى) دۇنياىكى ئەڭ قەدىمى ئۇيغارلىقلارنىڭ بىرى، بۇ ئۇيغارلىقنى خىتايىلار ئۆزلىرى ياراتقان دەپ قارىلدۇ. ھالبۇكى بۇ توغرا ئەمەس. خىتاي ئۇيغارلىغى ئاران 5000 يىللەق تارىخقا ئىگە. بۇ ئۇيغارلىق ئاتا مىراسىنىڭ نەسبىدۇر. خىتاي ئۇيغارلىغىنى ئاتا-بوقىلىرى تەرىپىدىن ئۇلارغا مىراس قىلىنغان ئۇيغۇر ئۇيغارلىغى دەپ قاراشقا بولىدۇ. خىتاي رىۋا依ەتلەرىدە ئۇيغۇر ئۇيغارلىغىنىڭ بۇندىن 17000 يىل ئاۋۇال ئەڭ يۇقۇرى پەللەگە چىققانلىغىدىن قەيت قىلىنغانلىغى مەلۇم. بۇ ھال ئۇ دەۋىرىدىكى گۈلوگىيەلىك ھادىسىلەرگىمۇ ماس كەلمەكتە. خىتايىلارنىڭ داۋجىياق بۇتخانىلىرىدا بۇنى ئىسپاتلایدىغان نۇرغۇن يازما يادىگارلىقلارنىڭ ساقلانغانلىغى، ھەرقانداق خىتاي ئالىملىرىنىڭمۇ بۇنى شەك-شوبەسىز ئىتراب قىلىدىغانلىغى مەلۇم..

James Churchward: *The Children of Mu*, 224p. 225p. *Brotherhood of Life* Albuquerque New Mexico USA 1998

40. ئەگەر ئىنگلەز ئالىمى James Churchward 1927-يىلى ئىلان قىلىنغان موۇ قۇروقلۇغى ھەققىدىكى تەتقىقاتلىرىدىن دۇنيا تارىخىنىڭ تۈنجى ئىمپېرىيەسىنىڭ ئۇيغۇر

ئىمپىرىيەسى ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت بۇ تارىخى تەتقىقاتىنىڭ تەسادىپى ھادىسە ئەمەسلىكىنى، ئۇنىڭدىن ئىلهاام ئىلاشنىڭ ۋە ئۇنىڭغا ساھىپ چىقىشنىڭ زەرۇرىيىتنى، تارىخى كىملەتكەمىزنى چۈشۈنۈشنى خالساق.

41. ئەگەر سوڭ سۇلالىسى (960-1279) نىڭ پادىشاھىسى سوڭ تەي زوڭ نىڭ ئەلچىسى ۋالى يەن دى نىڭ ئىدىقۇت زىيارەت خاتىرسىدا بەرگەن مەلۇماتىدىن ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىغىنىڭ يەركولىمى نىڭ James Churchward نىڭ ئۇيغۇر ئىمپىرىيەسى چىڭراسى ھەققىدىكى مەلۇماتلىرىدىن تىخىمۇ بۇيۇك ئىكەنلىكىنى ئىدراك قىلاشنى خالساق،

Wang Yendi'ye göre, Gao chang (İdikut)'un arazisi güneyde Yu tian (Hoten Kiriye), güney batıda Da shı (Arabistan) ve Bo sı (İran), batıda Xi tian (Hindistan), Bu lu sha (Bu lu Çölü, Uygurlar'ning Kiskice Tarihi 'de 'Pişavur'), Xue shan (Karlı dağ) ve Dong ling ile çevrilmiştir [Prof. Dr. Özkan İzgi : Çin elçisi Wang Yendi'nin Uygur Seyahatnamesi, 55, 56 s. Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989]

42. ئەگەر خىتايلارنىڭ تاڭ سۇلالىسى دەۋرىنىڭ 757-762- ۋە يېللەرى يۇز بەرگەن ئەنلۈشەن - شىسىمىڭ (ئوڭلۇك- سويكۈن) ئىسيانىنى ئۇيغۇر دەۋلىتىنىڭ ياردىمى بىلەن بىسىقتۇرغانلىغىدىن ئىبارەت بۇ تارىخى ھادىسەنىڭ سىياسى ئەھمىيىتنى چۈشۈنۈشنى خالساق،

مهنەبە: لىيۇزشىياق ئۇيغۇر تارىخى 1. قىسىم 103. بەت بىجن مىللەتلەر نەشريياتى 1982

43. ئەگەر ئۇيغۇرلارنىڭ تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە يۇز بەرگەن ئەنلۈشەن - شىسىمىڭ (ئوڭلۇك- سويكۈن) ئىسيانىنى بىسىقتۇرۇپ بەرگەنلىك بەدىلىك تۆزۈلگەن 100 يېللەق

كىلاشمه بويچە، تاڭ سۇلالىسى هوكومىتى مۇكاپات تەرىقىسىدە ئۇيغۇرلارغا ھەر يىلى 20 مىڭ توب تاۋار-دۇردۇن بىلەن تەمىنلەشنى، بۇندىن باشقا "ئات-ئىپەك سودىسى كىلاشمىسى" بويچە ئۇيغۇر خاندانلىغى تاڭ سۇلالىسى هوكۇمىتىگە ھەر يىلى 100 مىڭ ئات سىتىپ بېرىدىغان، تاڭ سۇلالىسى هوكومىتى ھەر بىر ئاتنىڭ بەدىلىگە 40 توب تاۋار-دۇردۇن تولەيدىغان بولغانلىغىدىن ئىبارەت تارىخى ھادىسەنىڭ سىياسى، ئىقدسادى ۋە ئىجتىمائى ئەھمىيەتنى چۈشۈنۈشنى خالساق،

ماھىبە. لىۇزشىياڭ ئۇيغۇر تارىخى 1. قىسىم 75. بەت بىجن مىللەتلەر نەشىرىياتى 1982

44. ئەگەر خىتاي تارىخچىسى لىۇزشىياڭ تەرىپىدىن 1982- يىلى ئىلان قىلىنغان ئۇيغۇر تارىخى تەتقىقاتلىرىدىن ئۇيغۇر خاندانلىغىنىڭ (دەۋلىتتىڭ) چىڭراسى ھەققىدىكى ئىترافلىرىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

"Uygur Hanedanlığının dairesi duğuda Xing An Ling (Hingan) dağları, batıda Altay dağı, kuzeyde Sibiryâ'nın Baykal gölüne kadar olan bölgeleri, güneyde ise Tang sülalesinin zimini ile hudutlu idi. Demek eski Doğu Türk Hanedanlığının egemenliğindeki zeminlerin mütlak çoğunuğu Uygur Hanedanlığının egemenliğine geçti. Sibiryâ'nın

Baykal gölünün güneyine yerleşen Tuba kabilesi, Baykal gölünün batısına yerleşen Korikan Kabillesi, Yinsey nehrinin yukarı kıyılarına yerleşen Kırgız kabillesi, Altay dağı eteğine yerleşen Karluk kabillesi, Tian Shan (Tanrı dağı)'nın kuzeyine yerleşen Sart kabillesi, Yin Shan dağı eteklerine yerleşen Tanğut ve Tuyuhun kabillesi, Xing An Ling dağlarının doğusuna yerleşen Şirvi, Şi ve Kitan (Hitay) kabileleri Uygur Hanedanlığının tabiyetine geçti." [a.g.e. 59 s.]

45. ئەگەر ئىنگلەز ئالمى James Churchward نىڭ مۇ قۇرۇقلىغى ھەقىدىكى تەتقىقاتلىرىدىن ئۇيغۇرلارنىڭ پۇتۇن ئاربئان ئېرقىنىڭ ئاتىسى ئىكەنلىكدىن ئىبارەت بۇ تارىخى ھادىسىنى چۈشۈنۈشنى خالساق،

The History of the Uighurs is the history of the Aryan races, for all of the true Aryan races descended from Uighur forefathers. The Slavs, Teutons, Celts. Irish, Bretons and Basques were all descended from Uighur stock. The Bretons, Basques and genuine Irish are the descendants of those who came to Europe in Tertiary Time. The descendants of those who survived the magnetic cataclysm and mountain rising

【125】 James Churchward: *The Children of Mu* 215 p. Brotherhood of Life Albuquerque New Mexico Brotherhood of Life Albuquerque New Mexico USA 1998

46. ئەگەر ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخى داستانى ئوغۇزنامەدە ئىزهار قىلىنغان تارىخى ھادىسىلەرنىڭ يەنى ئوغۇزخاننىڭ ئوزىنى ئۇيغۇر خاقانى دەپ ئىلان قىلىشى ۋە پۇتۇن دونيانى بويىسۇندۇرۇش غايىسىنى جاڭالىشىنىڭ، James Churchward نىڭ مۇ قۇرۇقلىغى ھەقىدىكى تەتقىقاتلىرىغا يەنى ئۇيغۇرلارنىڭ ياخۇپاغا كوچۇشىدىن ئىبارەت بۇ تارىخى ھادىسىگە ماسلىشىدىغانلىغىنى چۈشۈنۈشنى خالساق،

Photo. 29 The 1 – 4 pages of *The Oghuzname* which have kept in Paris Bibliotheque Nationale

【From: Geng Shimin, Tursun Ayup, Kedimi Uyghurlarning Tarihi Dastani Oghuzname 24 bet, Milletler Neshiriyati Beijing 1980】

Paris versiyonunun 106 - 115 satırlarına bakılırsa, Oğuz Han 'in yabancı elçilere gönderdiği mektubunda yer verdiği şu ibareler dikkat çekicidir:

Ben Uygur hakanıyorum. Tüm cihan'a da hakan olmaliyim. Bana boyun egmenizi dilerim. Kim ki boyun egip, ağızma baksa, ona hediye göndererek ,dost tutarım. Kim ki boyun egmesse, ona gazaplanırıım, asker göndererek, onu düşman yaparım. Derhal bastırıp dar ^ a asarım, yok ederim. [Oğuzname 46s. (Uygurca) Beijing Milletler Neşriyatı 1984]

ئەگەر مەشھۇر تۈرك تارىخچىسى Faruk Sümer (فَارُوق سُومِهْر (نىڭ ئىتىقىننەدەك: تۈرك دۇنياسى ئۇيغۇر خاقانى ئوغۇزخاننىڭ فەتىخلىرىدىن (بويسۇندۇرۇشلىرىدىن) مەيدانغا كەلگەنلەرنى، بىزنى ئۇيغۇرتۇركلرى دىگەندىن تۇركىيەدىكى قېرىنداشلارنى تۈرك ئۇيغۇرلرى دىگەننىڭ تاخىمۇ ھىداشلىق قازاندۇردىغانلىغىنى ئىدراك قىاشنى خالساق،

Prof. Dr. Faruk Sümer'e göre, bu destan İlhanlı hükümdarlarından Gazan Han devrinde (1295 - 1304) veya Gazan'in halefi Olcetylü zamanında (1304 - 1316) ceryan eden kuvvetli Türkçülük şuurunun ürünüdür. Eserin Uygur ülkesinde yazılmış olması imkansızdır. Ona göre bu şuurun esasları şunlardır:

- a) Oğuz Han'dan eserin yazıldığı devre kadar Türk alemini, adları zikredilen şu kaimler temsil etmektedir. Oğuz (Türkmen), Uygur, Kıpçak, Kanlı, Karluk, Kalaç.
- b) Türkler'in en eski zamanlarda yaşamış Moğollar'ın Cengiz Han'ı gibi, cihangir bir hükümdarları vardır. Bu cihangir hükümdar'ın adı Oğuz Han'dır.

- c) Türk dünyası, Oğuz Han'ın yaptığı büyük fetihler neticesinde meydana gelmiştir. Yani Türk kavimlerinin Beş-Balık bölgesinden Kara-Deniz'in kuzeyine ve Anadolu'da Adalar Denizine kadar yayılmış olmaları Oğuz Han'in fetihlerinden ileri gelmiştir.
- ç) Oğuzlar Oğuz Han'ın 24 torunundan inmişlerdir. Uygurlar Oğuz Han'ın öz kavmi veya ona itaat eden Türk'lerdir. Kıpçak Kanlı, Karluk ve Kalaçlar da Oğuz Han'in beylerinden türemişlerdir.
- d) Türkle'rin tarihi bölümü'nde, Oğuz Han kavmini hak dinine sokmak için Tanrı tarafından gönderilmiş bir hükümdar olarak gösterilir. Böylece, kavmini hem Allah'nın dinin getirmiş, hem de büyük fetihler yapmış bir peygamber hükümdara sahip olmakla Türkler'in hem Moğullar, hem de Araplar kadar şerefli veya onlardanda şerefli ve üstün bir kavim oldukları ifade edilmiştir. [Faruk Sümer, Oğuzlar, 273 s.]

Uygurların Oğuz Han'ın öz kavmi olduğuna, Oğuzların onun 24 torunundan indigine göre, Oğuz Han adlı bu cihangir hükümdar, bir Uygur'dur. Bu Uygur ise Oğuzlar'ınecdadıdır. Türk dünyası işte bu Uygur Hakan'ının büyük fetihlerinden meydana gelmiştir. [Pror. Dr. Faruk Sümer: Oğuzlar , 170, 171s. Türk Dünyası Araştırma Vakfı, İstanbul, 1992]

ئەگەر بۇيۇك تۈرك تارىخچىسى زەکى ۋەلىدى توغان نىڭ ئىتقىندەك ئۇيغۇر، يۇگۇر، 48 ئۇگۇر ناملىرىنىڭ تارىخنىڭ بىزگە مەلۇم ۋە نامەلۇم دەۋىرلىرىدە تۈرك نامىنىڭ ئورنىغا قوللىنلىغان ئىسم ئىكەنلىكىنى يەنى پۇتۇن تۈركلەرنىڭ ئۇيغۇرلاردىن تۈرلىنىپ پەيدا بولغانلىغىدىن ئىبارەت بۇ تارىخى دەللەرنى ئىدراك قىلىشنى خالىساق،

Ogur, Yugur, Uygur adları aynı kelimenin muhtelif şekillinden ibarettir. Asya ve Doğuavrupa'nın bu kadar geniş sahalarında bize

tarihen malum olan ve olmayan devirlerde yayılmış olan bu Ogur, Yugurların isimleri Miladdan önceki devirlerde Türk isminin yerini tutan bir isim olmuştu. İhtimal Önasya'daki Khuriler de onlardandır...

[A.Zeki Velidi Togan, *Umumi Tutk Tarihine Giriş*, 147s. , 149 s.Enderun Kitabevi 1981 İstanbul]

«...ئوگۇر، يۇڭۇر، ئۇيغۇر ئىسلاملىرى ئوخشاش سوزلەرنىڭ پەرقىلىق شەكىللەردىن ئىبارەتتۇر. ئازىيە ۋە شەرقى ياقۇرۇپانىڭ بۇنچە كەڭرى ساھالىرىدا بىزگە تارىختىن بېرى مەلۇم بولغان ياكى بولىغان دەۋىرلەردە يىيلىپ كەتكەن بۇ ئوگۇر يۇڭۇر ئىسلاملىرى مىلادىن ئاۋۇلقى دەۋىرلەردە تۈرك ئىسلامنىڭ ئورنىدا ئىشلىتىلگەن بىر ئىسم ئىكەنلىگى مەلۇم. ئىھتىمال كىچىك ئازىيەدىكى خۇرپىلارمۇ ئۇلاردىن بولىشى مۇمكىن...»

«...هەرالىدا ئوگۇر ياكى يۇڭۇر ئىسىمى ئاخىرى ئۇيغۇر، ئوغۇز، قىچاق، قاڭلىق قاتارلىق قەۋىملىرىنىڭ ھەيئەت توپلىمدىنىڭ ئىسىمى بولغانلىغى مەلۇم. ئۇيغۇر ۋە قارلۇقلارنىڭ تىل جەھەتكى مۇناسىۋەتلەرىدىن قارىغاندا، ئوگۇرلارنىڭ (ئۇيغۇرلارنىڭ) ئاساسى يىيلاشلىرىنىڭ تارىختىن ئاۋۇلقى دەۋىرلەردە ۋۇجۇتقا چىققانلىغىنى كورستىدۇ...»

[A.Zeki Velidi Togan, *Umumi Tutk Tarihine Giriş*, 147s. , 149 s.Enderun Kitabevi 1981 İstanbul]

49. ئەگەر تۈركلەرنىڭ ئەسلى مەنبەسى خۇسۇسدا ھېچكىمنىڭ ئەقلەگە كىلىپ باقىغان، ھەتا مەۋجۇدىيەتنى قوبۇل قىلىشقاڭمۇ پىتىنالىغان ئىھتىماللارغىچە ئويلاشقاڭ غازى مۇستafa كامال پاشا ئاتاتۈركنىڭ تەكلىفى بويىچە 1930. يىللاردا ئىپتىدائى تىللار مۇتەخەسىسى، تارىخچى، دىپلومات تاخسىن ماياتەپەك ئەفەندى تەرىپىدىن ھازىرلانتغان "تۈرك تارىخى ئىلمى ماقالىسى" دا شەرھەنگەن دەلىلەرنى ئىدرال قىلاشنى خالساق،

تاخسىن ماياتەپەك ئەفەندى تەرىپىدىن ھازىرلىنىپ، 1936. يىلى 29 فىۋرال تارىخدا

سۇنۇلغان 7. دوکلاتى خۇسۇسىدا ئەينەن شۇ سوز-ئىبارىلەرگە يەر بېرىلگەن :

«...بۇيغۇر، ئاکاد ۋە سۇمەرتۇركلەرنىڭ پاسىسىنىڭ دېڭىزىدىكى (تنچ ئوكىياندا) تۇنجى ئىنسان پەيدا بولغان مۇ قىتائىسىدىن 70 مىڭ يىل ئاۋۇھلۇققىپ مۇ قىتائىسىنىڭ بۇيۇك مەدەنىيەت، تىل ۋە دىنلىرىنى جاھانغا يايىغىنىغا ئائىت يېپ-يېڭى ۋە مۇھىم مەلۇماتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان دوکلات ئىكەنلىگى تەكتىلەنگەن ...»

بۇ دوکلاتتا James Churchward نىڭ تەتقىقاتلىرىغا ئاساسەن ئۇيغۇر ئىمپراتورلىغىنىڭ تۈرك ئىمپراتورلىغىدىن 10 - 11 مىڭ يىل ئاۋۇھال مەيدانغا كەلگەنلىگى تەكتىلەنگەن ...

Kemal SEZER : Atatur'ün ulaştığı şifrelere göre Türklerin anayurdu Orta Asya değildi ! Ergenekon mu, Mu mu ? Yeni Aktuel 2005 23 Sayfa.

50. ئەگەر تۈرك وە ئۇيغۇر ناملىرىنىڭ پەيدا بولۇش تارىخى، مانىزىمىنىڭ تەسىرى ۋە تۇراقلق ھايات تەرزى جەھەتنىن ئۇيغۇرلارنىڭ باشقۇ تۈركى خەلقلىرىدىن پەرىقلق توپلۇم ئىكەنلىگىنى ئىدرال قىلاشنى، ئىككى مىللەت بولۇپ شەكالنىشىنىڭ سەۋەپ-نەتىجىلىرىنى چۈشۈنۈشنى خالساق،

51. ئەگەر بۇيۇك تۈرك تارىخچىسى زەكى ۋەلىدى توگان نىڭ تەتقىقاتلىرىدىن، ئۇيغۇرلارنىڭ مىلادى 840. يىللەرىدىلا بەشبالق ۋە قوچۇ بولگەلىرىگە يەرلەشكەندىن كىيىن بىر مىللەت بولۇپ شەكاللەنگەنلىگىنى ئىدرال قىلاشنى خالساق،

840 yılında Orhun sahasından ayrılp, Beşbalık ve Koçu mintikasna yerlestikten sonra ziraetçi ve tüccar bir millet olarak yaşadılar. [Zeki Velidi Togan: age. 99 s.]

52. ئەگەر ئۇيغۇر بەگلىرىدىن سۇلتان ئالائىدىن ئاراتنانىڭ تۈركىيە ئانا دولۇ بولگىسىنىڭ
لۇق يەركۈمىدە ئەرتىنا دەۋلىتتى (1380-1327) 200000 km² قۇرغانلىغىنى
ئىدراك قىلىشنى خالساق،

53. ئەگەر ئۇيغۇرلارنىڭ چىڭگىزخان زامانىدا موڭغۇللار بىلەن بىرلىكتە ئانا تولىغا كىلىپ،
قەيسەرى، كونيا، قارامان گېبى بولگىلىرىگە يەرلىشىپ، باش ۋالى گېبى نۇھىم ۋەزىپەرەدە
بولغانلىغىنى، ئوسمانىلى زامانىدا، فاتىخ سۇلتان مەھمەتنىڭ پەرمانلىرىنىڭ ئۇيغۇرچە
يېزىلغانلىغىنى، فاتىخ سارايىدا ئۇيغۇرچە ئۇگۇتۇلگەنلىكىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRK-UYGUR İLİŞKİLERİ
ÜZERİNE(1861-1934) Alimcan İNAYET Yrd. Doç. Dr.. E. Ü. Türk
Dünyası Araştırmaları Enstitüsü. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/406169>

54. ئەگەر 'A.N. Kooropatkin' نىڭ تەتقىقاتلىرىدىن ئاقرۇپانى ئىستىلا قىلغان
هونلارنىڭ ئەسىلدە ئۇيغۇرلار ئىكەنلىكىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

A.N. Kooropatkin' e göre, IV asrin başlangıcı Hunlar batıya doğru yayıldığı zamanlarda, rasgelen ufak göçmen kabilelerinin hepsini önüne katarak, onlardan yararlanarak Roma İmperatorluğunu ele geçirmiştir, V asırda Alman topraklarını istila etmiştir. Bu Honlar, "Uygur", "Ugra", "Hungıra" adlarıyla Avrupa'ya kadar ulaşmışlardır. Şimdi Macar veya Macaristanlılar diye adlandırılanlar tam şunların evladıdır. Onceki Hunlar, sonradan Uygurlar olarak adlandırılmıştır. [A.N. Kooropatkin : Keşkeriye. 123 s. (Uygurca Hekime Erşidin tercümesi) Xin Jiang Helk Neşriyati Ürümçi]

55. ئەگەر فرانسوز مىسيونېر Huc نىڭ تەتقىقاتلىرىدىن هونلار بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئەينى ئىنسانلار ئىكەنلىكىنى ئىدراك قىلاشنى خالساق،

Fransız Misyoner Huc 'da Tatarlar ve Tibetlere Seyahat Hatırası' denilen eserinde aynı fikiri destekleyerek Hunlar ile Uygurlar'ın aynı insanlar olduğunu teyit etmiştir.. [Keşkeriye. 123 s Uygurca Hekime Erşidin tercümesi «Xin Jiang» Helk Neşriyatı Ürümçi 1984]

Hunlar, İÖ 3. yüzyılının sonunda, Orta Asya'nın büyük bir bölümüne 500 yıldan uzun bir süre egemen olarak büyük bir kabile birligi oluşturan ve İS yüzyılın 370' te Avrupayı istila ederek büyük bir imparatorluk kuran göçebe halktır. [AnaBritannica : 11.cilt, 279 s.]

56. ئەگەر ئۇلۇق ئۇيغۇر ئالىمى مەخمۇت قەشقىرنىڭ دۇوانى لۇغەتتى تۈرك سەرلەۋەلىك ئەسىرىنىڭ مۇقاۋىسىغا ئەمەس، ئىچىدىكى مەزمۇنىغا بىقىپ ھەركەت قىلاشنى، دۇوانى لۇغەتتى تۈرك دە ئىزاھلانغان ئۇيغۇر ئىلىنىڭ ئۇيغۇرية، ئۇيغۇرستان ئىكەنلىكىنى ئىدراك قىلاشنى خالساق،

57. ئەگەر بۇيۇك ئۇيغۇر ئالىمى مەرھۇم ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەت ئىمنىن تەرىپىدىن مۇئەيىھەنىلىكەن ئوغۇزخان، ماھمۇت قەشقەرى، يۈسۈپ خاس حاجىپ، ئەبۇ ناسىر فارابى، ئىبنى سىنا، ئەخەمەت ياسەۋى، ئەلسىر نەۋائى گىبى تارىخى سەرخىلارىمىزغا ھەققى تۈردى ساھىپ چىقىشنى خالساق،

58. ئەگەر بۇيۇك تۈرك تارىخچىسى زەكى ۋەلدى توگان نىڭ ئىتقىندەك ئۇيغۇرستان نامىنىڭ مىلادى 840-يىلدىن باشلانغانلىغىدىن ئىبارەت بۇ تارىخى ھادىسىنى ئىدراك قىلاشنى خالساق،

59. ئەگەر ئۇيغۇر ئۇيغارلىغىغا (مەدەنلىكتىگە) ساھىپ چىقىشنى ئويدان بىلدىغان ئامما، ئۇيغۇرلىغىغا ساھىپ چىقىشتىن باش تارتىدىغان كويۇمچان قېرىنداشلارىمىزغا

تاریخ دھرسی بېرىشنى، تاریخى كىملەگەمىزنى تونۇتۇشنى خالساق،

ئەسلى ئۇيغۇر ۋەتەننىڭ ئۇيغۇرستان ئىكەنلىكى دۇنياچە مەشھۇر تارىخشۇناس ۋە تۈركولوگى ئا. زەكى ۋەلدى تۈگان تەرىپىدىن ئاللابۇرۇن ئورتىغا قويۇلغانلىقى مەلۇم، تۈگان شۇنداق دەيدۇ:

«توققۇز ئوغۇز-ئۇيغۇرلارغا باشچىلىق قىلغان خاقانلار ئاۋۇال مۇڭغۇلىيەنىڭ ئورخۇن ۋادىسىدەكى قارابالغاسۇن شەھرىنى پايتەخت قىلىپ 840 - 745 يىللەرى ئارسىدا يۈز يىلچە ھۆكۈم سۈردى. بۇلارنىڭ ھۆكۈمدارلىرىدىن تونۇلغانلىرى مويونچۇر (759 - 745) ۋە بوگۇ قاخان (759 - 780) ئىدى. بوگۇ قاخان 763- يىلى مانى دىننى قوبۇل قىلىپ بۇ دىننىڭ ئورتا ئازىيەنىڭ شەرقىدە كەڭ كولەمدە تارقىلىشىغا سەۋەپ بولدى.

» 840 - يىلى بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ بىر قىسمى، يىنسەي (كىم) ۋادىسىدەكى قرغىزلارنىڭ بىسىمى بىلەن يۇرتىنىڭ غەربىگە- قەدىمى خاندانلىق غەربى جامائەتنىڭ مەركىزى بولغان بەشبالىق ۋە قوچۇ شەھەرلىرىگە يەنى شەرقى تىيانشانغا يەرلەشتى. باشقۇا بىر قىسمى خەنزوڭلارنىڭ ھاكىمېتىنى قوبۇل قىلىپ غەربى شىمالى خىتايىنىڭ گەنسۇ ئۆلکىسى چىڭراسىدا يەرلەشتى... ».

«شەرقىي تىيانشان بۆلگىسى بۇ زاماندىن ئېتىبارەن ئەسلى ئۇيغۇر مەملەكتى ئۇيغۇرستان دەپ ئاتالدى. بۇ يەردە ئۇيغۇرلار مانى دىندىن بەكرەك بۇددا دىننىڭ تەسىرى ئاستىدا قالدى. مۇستەقىل ھاكىمېتلىرى 13 - ئەسلىنىڭ مۇڭغۇلار دەۋرىگەچە داۋام قىلدى... ». 70

“840 senesinde bu Uygurları Yenisey (Kem) havzasındaki Kırgızları tarafından tazyık olunarak bir kısmı memleketin garbi kısmında, eskiden de hanedanın garbi zümresinin merkezi olan Beşbalık ve Koçu şehirlerinde, yani şarkı Tıyanşan'da yerleştiler. Diğer bir kısmı da Çin'in hakimiyetini kabul ederek şimaligarbi Çin'de, Kansu vilayeti hududunda yerleştiler. Şarkı Tıyanşan mintakası bu zamandan itibaren asıl Uygur memleketi Uyguristan addedilmiş oldu. Burada Uygurlar manizimden ziyade budizm tesirine düştüler, müstakil hakimiyetleri 13 üncü asırda Moğullar devrine kadar devam etti” [Omumi Türk Tarih'ine giriş: 56, 57 s. İstanbul, 1981]

بۇيۇك تۈرك تارىخچىسى زەنكى ۋەلدى توگان نىڭ بۇ تەتقىقاتلىرىدىن ئەسلى ئۇيغۇر يۇرتىنىڭ (ئانا ۋەتىننىڭ) ئۇيغۇرستان ئىكەنلىكى ئاللاپۇرۇن مۇئاپىيەنلەشتۈرۈلگەنلىكى مەلۇم

دېمەك، "ئۇيغۇرستان" - تارىخى ھەقىقەتلەرگە كوره بېرىلگەن ئىسىمدۇر. 1178 يىلىق ھادىسەدۇر (زەكى ۋەلدى توڭانغا كوره). "شەرقى تۈركىستان" - 1933- يىلى قۇرۇلغان «شەرقى تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرتى» دىن باشلانغان 85 يىلىق ھادىسە دۇر. ئۇ سىياسى غايىلەرگە كوره بېرىلگەن ئىسىمدۇر.

ئۇيغۇر مىللەتتىڭ ئانا ۋەتىنى پەقەت ئۇ مىللەتتىڭ ئۆز ئىسمى بىلەن يەنى ئۇيغۇر ئىلى، ئۇيغۇرىيە ياكى ئۇيغۇرستان بىلەن ئاتالغاندىلا ئۇيغۇر مىللەتى دۇنيادا تەبىئى تونۇلۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولالايدۇ. بۇ ئىسپات تەلەپ قىلمايدىغان ئومۇمىيۇزلىك ھەقىقەتتۇر.

ئامېرىكا ياكى ياۋرۇپا كوچىلرىدا تۈرك نەسلەدىن مۇستەسنا بىر كىشىگە «شەرقى تۈركىستان» دىن گەپ ئېچىلسا، قەلبى جەھەتتىن (پسخولوگىيە نوقتى نەزەردىن) ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئەقلىغە بىر تۈرك دۆلتى، تۈركىيە ياكى تۈركلەر كېلىشى مۇقەررەر. ئەمما ھېچبىر زامان خىتاي ئىستىلاسى ئاستىدا قېلىۋاتقان ئۇيغۇر تۈپراقلىرى ياكى ئۇيغۇلار

كەلەيدۇ. چۈنكى ئىسپات تەلەپ قىلمايدىغان ئومۇمىيۇزلىك ھەققەتتىن ھالقىغان بۇ ئىسم ئۇيغۇرغا ھەرگىز تەبئى تونۇلۇش ئىمكانىيىتى بەرمەيدۇ. دەل ئەكسىچە تونۇلۇشىغا تو سقۇنلۇق قىلىدۇ. (نۇ نوختنى بۇ قىتم بىلگىيەنىڭ بروكسل، شىۋىتسارىيەنىڭ جەنۇھ شەھرىدە ياكى ياقۇرۇپانىڭ باشقا شەھەرلىرىدە قىلىنغان نامايشلاردا ھىس قىلغان بولىشكىلار مۇمكىن.)

ئۇيغۇر تارىخىدىن خەۋەرسىز سىياسەتچىلەر، "ئۇيغۇرستان دىمەك تۇغۇلۇغان بالىغا ئات قويۇش" ھەتتا "ئۇيغۇر دۆلتى ئۇيغۇرستان دەپ ئاتالىغان"، دەپ تارىخى رىئاللىقنى ئىنكار قىلىشقا تىرىشماقتا.

ئۇيغۇرستان - «ئۇيغۇر ئىلى»، «ئۇيغۇر يۇرتى»، «ئۇيغۇرييە»، كىزى كەلگەندە «ئۇيغۇر مەملىكتى»، «ئۇيغۇر دۆلتى»، «ئۇيغۇر ئىمپېرىيەسى» دېمەكتۇر.

ماھمۇت قەشقىرىنىڭ «تۈركى تىللار دىۋانى» دا ئۇيغۇر - سۇلمى، قوچۇ، جانبالق، بەشبالق، يېڭىبالق قاتارلىق بەش شەھرى بولغان بىر ئەلنەن ئىسمى دەپ مۇئەيىھەنلەشتۈرۈلگەن. [1 - توم 151 - بەت، خەلق نەشرىياتى ئۈرۈمچى 1981 - يىل

ئەل - «يۇرت»، «دىيار»، «مەملىكت» دېمەكتۇر. [ئۇيغۇر تىلنىڭ ئىزاھاتلىق لۇغىتى، 1 - توم، 291 - بەت، مەللەتلەر نەشرىياتى، بىجىن 1990 [71

ئەگەر پارس تىلدىكى «ستان» سۆزى ئۇيغۇر دۆلتى قۇرۇلغان مەزگىللەردە (840 - 745) ياكى ماھمۇت قەشقىرى زامانىدا تىلىمىزغا سىڭىپ كىرگەن بولسا ئىدى. ئۇ ھالدا مۇئەللىپىنىڭ ئەسىرىگە «ئۇيغۇر ئىلى - «ئۇيغۇرستان» دەپ ئىزاھالانغان بولاتتى.

تارىخى ئەسەرلەرگە نەزەر سالغىنىمىزدا، ئۇيغۇرستان ئاتالغۇسىنىڭ تارىخى مەۋجۇدىيىتى ھەرقايىسى تەتقىقاتچىلار تەرىپىدىن شۇ شەكلادە شەھەنگەنلىكى مەلۇم.

60. ئەگەر بۇيۇك تۈرك تارىخچىسى رىزا نۇرنىڭ ئۇيغۇرستان ھەققىدىكى تەتقىقاتلىرىنى ئىدراك قىلاشنى خالساق،

Dr. Rıza Nur 'a göre: "Orta asya ve Sibiry'a'nın geniş isteplerinde Türk urukları arasından ayrılarak daimi vatan tesis etmek üzere cenuba yürüyen ilk Türk kabilesinin Uygurlar olduğu muhakkaktır. Uygurlar şarkta Çin'in Kansu eyaleti ve Gobi çölü, Tibet ve Koenlun dağı; garpta Pamir yaylası; şimalde Cungariye kıtası ve Altay dağlarının cenubi ayaklarıdır. Uygurlar bu son istikamette diğer Türklerle irtibat ve münasebette kaldılar. Uygurlar'ın merkezi bugünkü Kumul, Turfan ve Karaşehir civarıdır. Daha sonra bilhassa Kaşgar, Semerkant, « Karşı » de Uygur idi. O halde Uyguristan; bugünkü Şarkı Türkistan veya Çin

61. ئەگەر بۇيۇك ياپون تارىخچىسى ئودا جۇتهن نىڭ ئۇيغۇرستان ھەققىدىكى تەتقىقاتلىرىنى ئىدراك قىلاشنى خالساق،

غەربى ئۇيغۇر پادىشالىغىنىڭ تەۋھىسى (تېرىتورييەسى) شەرقى تىيانشان تاغ تىزمىلىرىنىڭ شىمالى ۋە جەنۇبى ئىتەكلەرنى ئوز ئىچىگە ئالاتتى. 840. يىلدىن كىين، كۆچمەن ئۇيغۇر ئىمپېرىيەسى ۋەيران بولۇپ، كۆپ سانلىق ئۇيغۇرلار مونغۇلىيەدىن بۇ يەرگە كىلىپ، تۇراقلۇق ھاييات شەكلەنى تاللىدى. يەرلىك غەيرى تۈرك خەلقلىرى بۇ غايىپتن كەلگەن مەھمانلارنىڭ تۈركچە تىلىنى ئوڭەندى. نەتجىدە ئۇيغۇرستان دىگەن بىر دولەت پەيدا بولدى. بۇ دەۋلەت خىتاي بىلەن ئىچكى ئازىيە ئارىسىدا قاتناش ۋە تىجارەتنىڭ مۇھىم ۋاستىلىق بولگىسى، شەرق بىلەن غەرپ ئارىسىدا مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشنىڭ كورىگى بولۇپ قالدى. مانىستەر، بۇدىستەر، ناسىتۇرييانلار ۋە باشقارا دىنلىكىلەر، ئۇيغۇر يېزىقى دەپ ئاتالغان بۇ تۈرك تىلى بىلەن سوزلىشىدىغان ۋە يېزىشىدىغان بولدى. ئۇلار موڭغۇل ئىمپېرىيەسىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللەرىدە بۇيۇك مەدەنىيەت سىرلەرنى جارى قىلدۇرۇپ، مونغۇل تىلىنى ئۇيغۇر يېزىقى بىلەن ئىپادىلەيدىغان ھالغا كەلتۈردى. ئامما ئۇيغۇرستان، مونغۇل ئىستىلاسى ئاستىدا زاۋالققا يۈز تۇتۇشقا باشلىدى. بولۇيمۇ ئۇيغۇرلار 1260- يىلدىن كىين 40 يىل داۋاملاشقان بۇ كايدۇ ئىسيانىدىن ناھايىتى جاپا تارتتى. ئۇيغۇر پادشا جەمەتى گەرچە ئىدىقۇت ئۇنۋانىغا

ئېرىشكەن بولسىمۇ، باشقا كۈچلۈك نەسەپلەر خىتايىنىڭ غەربى-شىمال بولگىسىدىن پانالق ئالدى. 1305. يىلدىن كېيىن، ئورتا ئازىيەدە ۋەزىيەت تىنچىدى، ئامما ئۇيغۇرلار بۇرۇنقى ئاۋاتلىغىغا قايتالمىدى. بۇنى ئاز دەپ، ئۇلارنىڭ قاتناش يوللىرى ئىسلامچى ئىران تۇركلەرنىڭ ترانسۇزىيانادىن باشلانغان ئۇزۇن مۇساپىلىك تىجارەت كاشىلەرى تۈپەيلىدىن چىرىپ كەتتى. ئىسلامى كۈچلەر ھەقىقەتەن پۇتۇن تارىم ۋادىسىغا قەدەر كىڭىيەتى. يەنە بىر تەرەپتىن بۇددىست ئۇيغۇرلار، يۇھن سۇلالسىنىڭ ھىمايىسى ئاستىدىكى تىبەت لاما مەدەننەتتىنىڭ تەسىرى ئاستىدا ئازسانلىق بولۇپ قالدى.

Batı Uygur Kırallığı'nın toprağı, doğu Tianşan sıralarının kuzey ve güney eteklerine kadar uzanıyordu. 840 'den sonra, göçebe Uygur İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla, Mongolia (Moğulistan) 'dan çok sayıda Uygurlar buraya gelip, yerleşik hayat biçimini seçtiler. Türk olmayan yerli halklar bu ezici acemilerin Türkçe dilini öğrendiler. Neticede, Uyguristan denilen bir devlet meydana geldi. Bu devlet, Çin

ile İç Asya arasındaki nakliyat ve ticaretin önemli aracı bölgesi haline geldi. Doğu ile batı arasındaki kültürel alış-verişin köprüsü oldu. Manihistler, budistler, nastorianlar ve başka dindekiler, Uygur Alfebesi denilen bu Türkçe ile konuşmaya ve yazışmaya başladılar. Onlar, Moğul İmparatorluğunun erken dönemlerinde büyük kültürel etkinlikler sarfettiler. Moğul dili, Uygur alfebesi ile yazılmaya başladılar. Ama, Uyguristan, Moğul istilasıyla batmaya yüztuttu. Bilhassa 1260' dan sonra, 40 sene devam eden Kaido İsyanından dolayı çok zararlar çektiler. Uygur Kraliyet ailesi, gerçi, İdikut unvanı taşısa da, başka güçlü sultanatlarda Çin'in kuzey - batı bölgесine .sığındılar

[Uighuristan : Acta Asiatica No: 34 22 p. Tokyo, 1978]

62. ئەگەر ئىنگلەز تەتقىقاتچى Prof. Dr. Andrew D. W. Forbes نىڭ ئۇيغۇرستان
ھەقىدىكى تەتقىقاتلىرىنى ئىدراك قىلاشنى خالساق،

Prof. Dr. Andrew D. W. Forbes'e göre, "Han Çinlilerinin, bugünkü
günde esasen Xin Jiang ile sınırlanan bu Orta Asya bölgесine olan
müdahilesi, gerçi I. asrin başlarında yani Batı Han sülalesinin 5.
padişası

Wu Di zamanında başlanmışsa da, bu bölge üzerindeki egemenliği
XVIII asrin ortalarına kadar hafif seyrek halinde kalmıştır, yani ancak
'Uyguristan'ını Kumul ve Turfan bölgeleri ile Ming sülalesi arasında
gevşek vasallık ilişkileri kurmuştur. Qing Qian Lung hükümdarlığının
19. yılı (1755) Cungariye ve İli vadesini tümüyle Çinlilerin controlu
altına almıştır.. 'Altışehir'in Tarım Ovası da 1758 yılı Kashgar'ın
işgaliyle elden gitmiştir." [Warlords and Muslims in Chinese Central
Asia : p. 9, Cambridge University Press, 1986]

63. ئەگەر ئىتالىيەلەك بۇيۇك ساياھەتچى مارکو پولو نىڭ ئۇيغۇرستان
ھەقىدىكى تەتقىقاتلىرىنى ئىدراك قىلاشنى خالساق،

According to The Travels of Marco Polo

馬可·波羅行記》在第59節Camul條下這樣記述畏兀兒斯坦：[1]

畏兀兒斯坦是一個臣屬於大汗的大區。它包括很多城鎮和村莊，它的
最大城市叫“哈刺火州”。它包括許多附屬於它的其它城鎮、村莊，它
的居民崇拜偶像。不過，那裏也有不少信奉聶斯托里派的基督教徒，
還有一些薩拉孫人。<http://chuansong.me/n/2442524>

64. ئەگەر 1933 يىلدا قۇرۇلغان شەرقى تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيەتىدىن ئاۋۇال ئۇيغۇرستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇش پلانلانغانلىغى، هەتتا ئۇيغۇرستان جۇمھۇرىيىتى نامىدا تەڭگە پۇل قۇيۇلغانلىغىنىڭ تارىخى ئارقا كورۇنۇشىنى تەتقىق قىلاشنى خالساق،

Uyguristan Cumhuriyeti» deyimi, ilk defa 1933 'de Kaşgarda kurulan» Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti döneminde bastırılan bakır paranın ön yüzünde görülmüştür, Türkistan adındaki bu cumhuruyet'in neden Uyguristan adına para bastırdığı ayrı tatkikat konusudur. Bu para Amerika müzeleri ve dünya para kataolog'larında saklanmaktadır. [Gulameddin Pahta : Şerki Türkistan Milli Azatlık Herkitining Yolbaşçılıridin Hoca Niyaz Hacim, Doğu Türkistan Sesi, 22 s. 25 Sayı, 1990]

65. ئەگەر 1933 يىلى قەشقەردە قۇرۇلغان شەرقى تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى دەۋىرىدە مۇستەبىت شىڭ شىسەي دەك سوقۇت ئىتتىپاقدىن تەل-توكۇس پايدىلىنىشقا جۇرئەت قىلالaidىغان بىر ئۇيغۇر سىياسەتچىسىنى ئورتىغا چىقراالىغان، ئۇيغۇرستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇشقا قادر بولالىغان بولساق،

66. ئەگەر 1944. يىلى غۇلجىدا قۇرۇلغان شەرقى تۈركىستان جۇمۇرۇرىتى دەۋىرىدە ماھىم ئەخمىەتجان قاسىمى دەك سوقۇت تەرەپدارى بىر ئۇيغۇر سىياسەتچىنىڭ، خۇددى مۇستافا كامال پاشا ئاتاتۆرك نىڭ يۇشۇرۇن كومۇنىست پارتىيە قۇرۇپ لېنىتىنىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرۈشكە تىرىشىقىنىدەك، سوقۇت وەختىي كومۇنىستلىرىنى ئىتتىراپ قىلاشقا مەجبۇر قىلدىغان ئۇيغۇرستان خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇشقا قادر بولالىغان بولساق،

1950年2月14日周恩来代表中国在中苏友好同盟互助条约上签字，

背后是斯大林、毛泽东。条约规定苏联向中国贷款3亿美元。

《特别协定》则是早两天已在莫斯科签订。

第十七条：缔约国双方同意，内蒙，新疆，西藏，建立各民族的人民共和国，由双方共同负责扶助其独立。

<http://www.aboluowang.com/2017/0301/889890.html>

1950-يىلى 2-ئاينىڭ 12-كۈنى موسكۋادا جۇئىنلەي ۋە ئاندیرى ۋىشىنسكى تەرىپىدىن ئىمزالاتغان جوڭگو - سەۋىت دوستلۇق شەرتىنامىسىنىڭ "ئالاھىدە شەرتىنامە" 17- ماددىسىدا :

"شەرتىنامە تۈزۈشكەن دولەتلەردىن ھەر ئىككى تەرەپ ئىچكى موڭغۇل، شىنجاڭ، شىزاخىڭا ھەرقايىسى مىللەتلەرنىڭ خەلق جۇمھۇرىيەتلەرنى قۇرۇشىغا قوشۇلدۇ. ئۇلارنىڭ مۇستەقىللەرنى يۈلەشكە ئىككى تەرەپ ئورتاق مەسئۇل بولىدۇ ."

مۇستافا كامال پاشا ئاتاتۇرك نىڭ يۇشۇرۇن كومىنست پارتىيە قۇرۇش پائالىيىتى:

1920. يىلى تۈركىيەدىكى ئىنقلابنىڭ جىددى پەيتىرىدە، مۇستافا كامال پاشا مەملىكتە ئۇلغۇيۋاتقان بولشىۋىك ھەركىتىنىڭ تىزگىننى قولىدا تۇتماق، ئەينى زاماندا موسكۋانىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرمەك مەقسىتىدە، ھېچكىمنىڭ ئەقلەگە كەلەيدىغان بىر قىلىپنى (فورمۇلانى) يەنى بولشىۋىكتەن ئىبارەت بۇ سىرلىق كوزىرنى ئورتىغا چىقاردى. سەپداشلىرىدىن مالىيە باقانى، يېشىل ئوردو قۇرغۇچىسى ھاككى باغچە بېيگە كومىنست پارتىيە قۇرۇش ۋەزىپىسىنى تاپشۇردى. 1920. يىلى 18. ئوكتەبر كۈنى ئانقارادا، ھاككى باغچە بېينىڭ باش كاتىپلىغىدا تۈركىيە كومىنست پارتىيەسى قۇرۇلدى. 3 يېرىم ئاي ۋەزىپە ئوتىگەن بۇ پارتىيەنىڭ 30 كىشىلىك مەركىزى كومىتەتكە رافىك كورالتان، تەوفىك روشتۇ، يۇنۇس نازى، قىلارچ ئالى، ئالى فۇئات، ئىسمەت ۋە فەۋزى پاشالار كىرگۈزۈلدى..

بۇ ھادىسە مۇستافا كامال پاشا ئاتاتۇرک نىڭ غەربى سەپ قۇماندانى ئالى فۇئات پاشاغا يازغان مەكتۇبىدە شۇ شەكىلداھ تىلغا ئىلىنغان.

سۇيۇملۇك يولداش :

3. ئىنتىرناسىيونالغا بىۋاستە قاراشلىق بىر تۈركىيە كومىسىت پارتىيىسى تەشكىل قىلىنىپ ھوکۇمەت تەرىپىدىن تەستقلاندى. پارتىيەنىڭ ھەربى ئىشلار شوبىسى سىزدەك بىر قۇماندان يولدىشىمىزنى ئارىمىزدا كورۇشتىن پەخىرىلىنىدۇ. پارتىيە رەسمى پائالىيىتتىنىڭ يولغا قويۇلۇشى ۋە ئىلگىرى قۇرۇلغان مەخپى يېشىل ئوردو تەشكىلاتتىنگمۇ پارتىيەگە ئوزگەرتىلاشى تۈپەيلدىن بولشىۋىزىم ۋە كوممۇنۇزىم فىكتىرىلىرى ئاساسىدىكى ھېچبر جەمىيەت، ھەيئەت ۋە شەخسلەر رەسىمالك رۇخسەتنامىسىز پائالىيەت قىلاملايدۇ. مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ دەرھال دىققەت قىلىشىنى ئىلتىماس قىلىمەن.

مۇستافا كامال پاشا

بۇ پارتىيەنىڭ تارىخى ۋەزىپىسى تاماملاڭاندىن كىين، ئەسىلدە موسكۋا تەرىپىدىن ئىتراپ قىلىنغان ئىلگىرىكى رەسمى كوممۇنۇست پارتىيەسىنىڭ مۇستافا سوفى باشچىلىغىدىكى 14 ئەزاسى دىڭىز قازاسى بىلەن غەرق قىلىنغانلىغى مەلۇم. (يۇ ماتېرىيال 1995. يىلى 15. فىۋارال كۇنى سائەت 23:30 دا كانال D دە سۇنۇلغان "سايدىكىلەر" ناملىق هوچجەتلىك فىلمىدىن ئىلىنىدی ...)

67. ئەگەر شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇشنىڭ ئالدى-كەينىدە، خەلقىمىزنىڭ مۇقەددەس مەنپىئەتىگە تاقاشقان ئەڭ مۇھىم مىللە: ئورۇس (سۈۋىت ئىتتىپاقي) بىلەن دوست بولۇپ خىتايىدىن قۇتۇلۇشمۇ ياكى ئورۇس بىلەن دۇشمەنلىشىپ خىتايغا تۇتۇلۇشمۇ؟ دىگەن جىددى سۇئالنىڭ جاۋانىنى تاپالايدىغان بىر سىياسەتچىنى ئورتىغا چىقىرىشقا قادر بولالىغان بولساق،

68. ئەگەر 1955. يىلى ئۇرۇمچىدە ”شىنجاڭ ئۇيغۇر ئۆزئەرك بولگىسى“ قۇرۇلغان مەزگىلەدە، ئۇ دەۋىرىدىكى ئۇيغۇر كومۇنىست رەھپەرلىرى، زوزوڭتاش تەرىپىدىن 1883 دە رەسمىلەشكەن ”شىنجاڭ (يېڭى چىڭرا)“ ئاتالغۇسىنىڭ ئاتالىش ”ئۇيغۇر ئۆزئەرك بولگىسى (ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى)“ بىلەن بىرلىكتە قوللۇنۇشنىڭ ختايى دائىرىلىرىنىڭ مىللە ئاۋتونومىيە سىياسىتىنىڭ ساختا ئىكەنلىكىنى يەنى، ئۆز-ئۆزىگە ئات قويۇش هوقوقدىن مەھرۇم قىلىنغان بىر مىللەتنىڭ ئۆز-ئۆزىنى ئىدارە قىلىش هوقوقدىن بەھرىمەن بولمايدىغانلىغىنى تەكتىلەپ، ”ئىچكى موڭغۇل ئاۋتونوم رايونى“، ”تبەت ئاۋتونوم رايونى“ دەك ”ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى“ بولۇشنى تەكتىلەپ بولسىمۇ” شىنجاڭ (يېڭى چىڭرا)“ ئاتالغۇسىنى بويقۇت قىلىشقا قادر بولالىغان بولساق، (بەلكىم ھىچ بولىغاندا ”شىنجاڭلىق“ بولۇپ قىلىشتىن ساقلىنالىغان بولاتتۇق،)

69. ئەگەر ئۇيغۇرستان نامىنىڭ 1935 دە بەزى ئىلمى ئەسەرلەردە جەنۇبىي ۋە شىمالى ئۇيغۇرستان دەپ ئايرىلغانلىغىنى نەزەر ئىتتىبارغا ئىلىشنى خالساق، ،

70، ئەگەر چاغاتاي خانلىغىنىڭ ئۇيغۇرستان، ئالتشەھەر ۋە مۇڭغۇلستان دەپ ئۇچ قىسىمغا ئايرىلغانلىغىنى ئىدرارك قىلىشنى خالساق،

察合台汗國分为畏兀儿斯坦 (*Uyghurstan*)，阿尔蒂沙尔(*Alti-Shahr*，意思是六城：莎車，喀什，和田，阿克苏，烏什和英吉沙)，和西部蒙兀兒斯坦 (*Moghulistan*)。
Chagatay Khaghanate is divided into Uyghurstan, Alti-Sheher (The six cities of Kuchar, Khashgar, Hoten, Aksu and Yengisar are often referred to as Alti Sheher) and Moghulistan.

<https://zh.wikipedia.org/wiki/%E8%92%99%E5%85%80%E5%85%92%AF%E5%96%A6>

大致范围是历史上的察合台汗国疆域，常被称为蒙兀儿斯坦，西部（即 *Western Moghulistan*）为叶尔羌、东部（即 *Eastern Moghulistan*）又被称为畏兀儿斯坦（*Uyghurstan*，吐鲁番汗国）。

<https://zh.wikipedia.org/zh/%E4%B8%9C%E7%AA%81%E5%8E%A5%E6%96%AF%E5%9D%A6>

71. ئەگەر بەزى خىتاي مەنبەلرىدە ئۇيغۇرستاننىڭ شەرقى تۈركىستان ئىكەنلىگى، بەزى مەنبەلردى ئۇيغۇرستاننىڭ ئەسلى ئۇيغۇر دولىتى ئىكەنلىگى قەيت قىلىنغانلىغىنى ئىدراك قىلاشنى خالساق،

東突厥斯坦或東土耳其斯坦（維吾爾語：*شەرقىي تۈركىستان*，*Sherqiy Türkistan*），

或称維吾爾斯坦（*Uyghuristan*），是历史上对以巴尔喀什湖—帕米尔高原一线以东的中亚地区的称谓。当代，是支持東突厥斯坦獨立運動人士對今日中華人民共和國的新疆維吾爾自治區西南部的稱呼，或者指历史上的两次东突厥斯坦共和国。歷史上，這個地區曾长时间存在若干獨立國家，也曾數度在中國的控制之下。1759年，清朝侵略准噶尔汗国及大小和卓之亂，最終將天山北路的准噶尔汗国和天山南路的回部納入版圖，稱為“西域新疆”，新疆之名即来源於此，建省出自於左宗棠上奏同治皇帝的「他族逼處，故土新歸。」。中華民國建立後，中國各地陷入長年戰亂之中，中央政府對新疆的控制能力下降，新疆或東突厥斯坦獨立運動得以發展。

<https://zh.wikipedia.org/zh/%E4%B8%9C%E7%AA%81%E5%8E%A5%E6%96%AF%E5%9D%A6>

畏兀儿斯坦，或者称原回鹘国，即库车、喀拉沙尔、吐鲁番（或称哈刺火州）之地。<http://www.edubridge.com/erxiantang/l2/caoyuandiguo/03-14.htm>

72. ئەگەر، ”ئۇيغۇرستان“ نامىنىڭ تارىخى ھەقىقەتكە كورە، ”شەرقى تۈركىستان“ نامىنىڭ سىياسىي غايىهگە كورە بېرىلگەنلىكىدىن ئىبارەت بۇ نازۇك فەرقىنى چۈشۈنۈشنى خالساق،

73. ئەگەر پرافسور دوكتور ئوسمان فىكري سەرتكايىا نىڭ ئۇيغۇرستان ھەققىدىكى مەلۇماتلىرىدىن خەۋەدار بولۇشنى خالساق،

Prof. Dr. Osman Fikri Serkaya 'nın araştırmalarına göre *Cengiz Han Tarihi Tercümesi* olarak adlandırılan bu 156 sayfalı eksik metin, 1. Turfan seferi sırasında A. Grünvedel tarafından Bulayıkta bulunmuş ve Berlin'de Museum Für Indisch Kunst (Dahlem)'de I.B.3116 nomura altında korumaya alınmıştır. Sonra 2. Dünya Savaşı sırasında ortadan kaybolmuştur.

Metnin 1 (1a) 1 - 11 satırlarındaki “ Türk ve Moğul beylerinin gönlüne hoş gelsin diye Cengiz Han Tarihini Cihan - Güşay tarihlerinden tercüme edip, sözün aslı elde edildi. Bilmen gerekirki, Moğul ili ile Türk ulusunun aslı bünyesi birdir. Başta gelen yerleri kadimdan beri belli olan ovalar, dağlardır. Rus'a, Kıpçak'a, Çerkes'e, Kaşgar'a, Bulgar'a, Talas'a, Sayram'a, İbir - Sibir'e, (An) kara müren'e, Türkistan, Uyguristan ve Nayman'dan ibaret bu üç vilayetin ovaları ve çölleri ile Kök irtış'e, Kara -kurum'a, Altay'a, Orhun müren'e kadar ulaşır.

[Osman Fikri Sertkaya: Oğuz Kağan Destanı Üzerine bazı Mülahazalar, 16 s. Ankara Üniversitesi Basımevi, 1995]

Metnin 12 (6b) 9 -15 satırlarında Uygur İli husunda şu ibarelre yer vermektedir. "Uygur İli bir kaç bölgeden oluşur, her bir bölge bir aymak olarak adlandırılır. Bir kaç aymaklılar kendi beylerin izniyle üçlük araba yaptılar. Türkler arabanı Kanglıy dediler, Kanglıy bölge lakabı oldular." .

74. ئەگەر رؤس ئالىمى تەرىپىدىن 1912- يىلى ئېلان قىلىنغان «ئۇيغۇرلۇم» ھادىسىنى تەکرار تەتقىق قىلىشنى ۋە جانلاندۇرۇشنى خالساق،

XIII. Yüzyıl ortalarından XVI. Yüzyıla kadar Doğu Avrupa ile Volga boylarında egemenliğini sürdürən Altınordu Devleti devrinde, Orta Asya ve Volga boylarındaki halkların kültürlü tabakalarında, Uygur edebi dilini örnek alan veya ona göre eser yazmaktan ibaret bir medeniyet hadisesi yani bir "Uygurizm" hadisesi şekillenmiştir.

<http://www.allatarkaa.de/forum/index.php?page=Thread&postID=1115544>

75. ئەگەر خىتاي دائىرلىرىنى ئەڭ ئاجىز نوخىتىسىدىن قىستاشنى يەنى، مەشهر خىتاي شائىرى ۋە يازغۇچىسى لۇشۇن نىڭ ئىتقىندەك سەددىچىن سىپلىنىڭ - 胡人 - غۇزلاردىن يەنى ئۇيغۇرلاردىن قوغۇنۇش ئۇچۇن سوقۇلغان لەنەتلەك سىپىل ئىكەنلىگىنى چۈشۈنۈشنى خالساق،

76 (鲁迅: 1881年9月25日 – 1936年10月19日)

伟大的长城！

这工程，虽在地图上也还有它的小像，凡是世界上稍有知识的人们，大概都知道的罢。

其实，从来不过徒然役死许多工人而已，胡人何尝挡得住。现在不过一种古迹了，但一时也不会灭尽，或者还要保存它。

我总觉得周围有长城围绕。这长城的构成材料，是旧有的古砖和补添的新砖。两种东西联为一气造成了城壁，将人们包围。

何时才不给长城添新砖呢？

这伟大而可诅咒的长城！

五月十一日。

《长城》是鲁迅的一篇文章，出自《华盖集》，本篇最初发表于一九二五年五月十五日《莽原》周刊第四期。

<http://baike.baidu.com/item/%E9%95%BF%E5%9F%8E/15685779>

77. ئەگەر خىتاي تارىخى مەنبەلرىدە ئىزهار قىلىنغان 胡人 يەنى غۇزلارنىڭ ئۇيغۇرلار ئىكەنلىكىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

*Who is the Huren (胡人) that Luxun just sayid. The "Huren" is translated as "Barbarian" in the all English resource. It is not right...
:According to the Chinese resources*

唐代的胡专指深目高鼻或高加索人种的西域人.

According to the books of Tang Dynasty, the Hu nation with deep eye and high nose or western region people with Caucasian rice. <https://zh.wikipedia.org/wiki/%E8%83%A1%E4%BA%BA>

南宋的《翻译名义集》曰：“自汉至隋皆指西域以为胡国

The Translation Nomenclatur 《翻译名义集》of South Song 南宋 Dynasty of China sayid : Xi Yu 西域 - the Western Region (now Xinjiang-Uighuria) was named Hu guo 胡国 (Ghuz State) since Han Dynasty 汉朝 (B.C.206 - 220 A.D) until to Sui Dynasty 隋朝 (581 -618) . <https://zh.wikipedia.org/wiki/%E8%83%A1%E4%BA%BA>

According to the Chinese – Uighur Nomeclature of History which publishid by Xinjiang Sience Technic Healty Press, Xinjiang Univercity Press 2003,

"The Hu ren 胡人is the Ghuz (Uighurs), Hu bali 胡八里is the Ghuz (Uighur's city), 胡本草Hu bencao is the Ghuz (Uighur's drugs),胡兵 Hu bing is the Ghuz (Uighur's military),胡服Hu fu is the Ghuz (Uighur's dress),胡马Hu ma is the Ghuz (Uighur's horse),胡商Hu shang is the Ghuz (Uighur merchants),胡腾舞Hu tengwu is the Ghuz (Uighur's jumping dance),胡旋舞Hu xuanwu is the Ghuz (Uighur's circle dance),胡语Hu yu is the local language"

ئابلهت نۇردۇن ۋەلى ئەلى داۋۇت سايىم، خەنزوچە- ئۇيغۇرچە تارىخ ئاتالغۇلىرى سېلىشتۈرمىسى 283، 284، 285 بەتلەر شىنجاڭ پەن - تېخنىكا سەھىيە نەشريياتى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتەتى نەشريياتى 2003 ئۇرۇمچى

Ablet Nurdun, Weli Eli, Dawut Sayim 汉维历史名词对照 新疆科技卫生出版社 (W) 新疆大学出版社2003年 乌鲁木齐

78. ئەگەر پۇتۇن دۇنياغا سەددىچىن سېپىلىنىڭ جوڭگونىڭ كونا چىڭراسى، شىنجاڭ بولگىسىنىڭ جوڭگونىڭ يېڭى چىڭراسى ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت بۇ تېيار دەلىنى نامەين قىلىشنى، دۇنيا جامائەتنىڭ ھەققانى داۋامىزغا بولغان تەبى ھىداشلىغىنى قولغا كەلتۈرۈشنى، شىنجاڭ دىگەن بۇ يېڭى چىڭرادىن تىخىمۇ ئوڭاي قۇتۇلۇشنى خالساق،

79. ئەگەر كانادالىق ئالىم Ethel G. Stewart نىڭ 40 يىللەق تەتقىقاتدىن ئۇيغۇرلارنىڭ ئامېرىكانى Cristopher Columbus تىن 248 يىل ئاۋۇال يەنى 1244- يىلى بايقۇغانلىغىدىن ئىبارەت بۇ تارىخى ھادىسىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

80. ئەگەر سەددىچىن سېپىلىنى زىيارەت قىلغان ھەرقايسى دەۋلەت رەھپەرلىرىنى بۇ ھەشەمەتلىك قۇرۇلۇشنى كىمىدىن قوغۇنۇش ئۇچۇن سىلىنغانلىغىنى بىلىپ قويۇشقا دالالەت قىلىشنى خالساق،

15 Aralık 1982'de, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kenan Evren Çin seddi'ni ziyaret ettiğinde, Çinli görevlilere "Çin Seddi neden yapıldı" diye sordu. Çinli Görevliler: Düşmanlara karşı gelmek için yapıldı, ancak Türklerle karşı da kullandık diye cevapladı. Evren de bunun üzerine", "Artık Türkler yok. Herhalde rahatlamışsınızdır" dedi .

AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, 16 Ocak 2003 ‘de Çin Seddi’ne çıktı. Çinliler'in "Çin Seddi'ne bir kere çıkmayan yiğit sayılmaz" atasözünün anımsatılması üzerine de "Bunu bir Türk söylemek ayıp oluyor. Biz Türkler hariç" dedi.

28 Temmuz 2015,. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Çinliler'in Çin Seddi'ne çıktı.

.Türkistanıdır. [age. s. 3,6]

81. ئەگەر ”دۇنيادا يەر ئاستى سەددىچىن“ دەپ تۈنۈلغان تۇرپان كارىزلىرىدىن ئۇيغۇر خەلقنىڭ 2000 يىل بۇرۇنقى سۇ-ئىنسائات جەھەتتىكى ئەقىل پاراسەتنى يەنى تاغنىڭ سۇيىنى قۇياشنىڭ تەسىرىدىن قاچۇرۇپ، يەرئاستىدىن تۈزۈلەڭگە ئۇزۇتۇش لايھەسىنى مولچەرلەشنى خالساق،

82. ئەگەر خىتاي تىبابىتىدە پارلاق مەرقايت دەپ قارالغان يېڭىنە داۋالاشنىڭ ئەسىلدى تارىختا دەسلەپ ئۇيغۇرلار تەرىپىدىن ئىجات قىلىنغانلىغىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

WFAS-2004 Gold- بۇ خۇسۇستىكى تەتقىقاتلىرىم ئاۋۇستىرىلىيەدە ئۇيۇشتۇرۇلغان- Acupuncture Coast, ICMART-2004 Sedney سەرلەۋە بىلەن ئىلان قىلىنغان ۋە ئاۋۇستىرىلىيە دە چىقىدىغان تۇركچە گېزىتىلەردە، ئامېرىكا ئەركىن ئازىيە رادىيوسدا تۈنۈشتۈرۈلغان.

يېقىندا نەشىر دىن چىقىدىغان تۇۋەندىكى ئەسەرلىرىمە بۇ تەتقىقاتلىرىمنىڭ ئۇيغۇرچە ۋە
تۇركچە نۇسخىلارى ئىلان قىلىنگۇسى...

83. ئەگەر ئەمگە كچان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇزۇن تارىخى دەۋىرلەردىن بېرى تەبئى ئاپەت ۋە
كىسەللىكلەر بىلەن قىلغان ئامانسىز كورەشلىرى نەتىجىسىدە مەيدانغا كەلگەن ئۇيغۇر
تىبابىتىگە ھەقىقى تۇردى ۋارسلۇق قىلىشنى خالساق،

. ئەگەر تۇرك ئىرفانىنى، ئىلمىنى، تىبابىتنى ئازىيەدە ئۇيغۇرلار ياراتقانلىغىنى ئىدراك
قىلىشنى خالساق،

Uygur Tababeti, emektar Uygur halkınin uzun tarihi devirlerden beri doğal afet ve hastalıklarla yaptığı amansız mücadelelerin gelişme sürecinde oluşmuş ve çağımızda düzenli bir tedavi yöntemi haline gelmiş bir bilim dalıdır. (1)

Uygurlar, birçok alanda olduğu gibi tip alanında da büyük etkiler yaratmış bir topluluktur. Uygur medeniyetinin çağdaş medeniyetler arasında her yönüyle bir benzeri bulunmamaktadır. Türk irfanını, ilmini, tıbbını Asya 'da Uygurlar korumuştur.

Prof. Dr. Abduşükür Muhammet İmin 'in, Ğarbi Yurt Taşkemir Seneti adlı eserinde verdiği bilgilere göre, tarihi İpek Yolunun Karaşehir Hoten istikametindeki Kroran harabelerinden, Nevada koleksiyonunda da yer alan, eski Mu uygarlığına göre insanın ve tüm evrenin fiziksel dengesini temsil eden dört ilkel gücün bir nevi sembolü bulunmuştur. (7)

85. ئەگەر ئۇيغۇرمىللە ئەزىزلىقنى ئىدىراك قىلىشنى خالىساق،

لوبىچىلىق - كىشىلەرنىڭ ياكى مەخسۇس مەنپەت گۇرۇھلىرىنىڭ سىياسى قارار چىقىرىش جەريانىغا تەسىر كۆرسۈتۈش مەقسىتىدە مۇراجىئەت قىلىنغان تەشەببۈسلەردۇر. بۇ ئۇقۇم - قانۇن چىقارغۇچىلارنىڭ مەلۇم بىر يۇنۇلۇشكە ئاۋاز بېرىشىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن ئادەتتە «مەجلس كورىدورلىرى» دا (ئىنگلىزچە Lobby) يۈرگۈزۈلگەن پەرde ئارقىسى (ئارقا ئىشىك) سودىلەقلەرىغا قارىتلغان. چاغىمىزدا لوبىچىلىق بولىغان سىياسى تۈزۈم يوق.

ئامېرىكىدا ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان لوبىچىلىقنىڭ بىرقانچە خىل شەكلى بار. تۈرلۈك گۇرۇپپىلارنىڭ مەجلس ھەيئەتلىرى ئالدىغا چىقىپ كۆزقاراشلىرىنى چۈشەندۈرۈش، جامائەت هوقدارلىرىنى مەجلس ئىشخانلىرىدا، مېھمانخانىلاردا ياكى ئۆزلىرىدە «قىستاش»، جامائەت هوقدارلىرىغا مەكتوب يېزىشى، تېلېفون قىلىش ياكى بۇ خۇسۇستا دولقۇن قوزغاش مۇمكىن. تەشكىلاتلار خالىغان نامزاالتارغا پۇل بېرىش ياكى خىزمىتنى قوللىشى مۇمكىن. جامائەت پىكىرىگە تەسىر كۆرسۈتۈش مەقسىتىدە زامانىنى يەتكۈزۈش ۋاستىلىرىنىڭ بارلىق تېخنىكلىرى قوللۇنۇلغان، كەڭ كۆلەملە ئاممىتى ئالاقە باغلاش دولقۇنلىرى قوزغۇتۇلۇشى مۇمكىن. مەجلس ھەيئەتلىرىگە مۇرەككەپ قانۇن تەكلىپلىرىنى ئايىدىڭلاشتۇرىدىغان قاپساملق تەتقىقاتلار سۇنۇلۇشى مۇمكىن. قانۇن چىقىرىش ئورگانلىرىدىكى مەلۇم شەكىللەر بىلەن ياكى ئىجرا قىلغۇچىلارغا قارىتا تەسىرىلىك سايىلام قاتقىلىرى ياكى باشقىا ياردەملىرىنى بېرىشى مۇمكىن.

لوبىچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان كىشىلەر كۈچلۈك تىجارەت ياكى يېزا ئىڭىلەك قۇرۇلۇشنىڭ ياكى ئىشچىلار سىنىدىكاسىنىڭ (ئۇيۇشىمىسىنىڭ) بۇ ئىشقا مەسئۇل كادىرلىرى، پۇل بەدىلىگە ئىشلەگەن كەسپى لوبىچىلەر، ئىستەك ياكى شىكايدەتلىرىنى يەتكۈزۈشى ئۈچۈن ھەپلىكەش肯 ئادەتتىكى يۇرتىداشلاردىن بولۇشى مۇمكىن. ئامېرىكىدا، شەھەرلەر، ۋىلايەتلەر (شتاتلار)، سەرپىيات بىرلىكلىرى، مۇھىت ئاسرىغۇچىلار «جامائەت پايدىسى»نى نازارەت قىلىدىغان باشقىا گۇرۇپپىلار ۋە ئىتتىپاڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ھەرقايىسى بۆلۈملىرىمۇ لوبىچى خادىم ئىشلەتتەلەيدۇ.

ئامېرىكا ئاساسى قانۇنىنىڭ قوشۇمچە 1 – ماددىسىغا ئاساسەن، پۇقراالار «ئۈچرىغان ھەقسىزلىك ياكى زىيانلارنىڭ تولىنىشى ئۈچۈن دۆلەتكە مۇراجىتەت قىلىشى» ھەقىقى كىپپارىكە ئىگە. ئىتتىپاق ھۆكمەت ۋە ۋىلايەتلەرنىڭ كۆپچۈلۈكىدە لوپىچىلاق مەلۇم قانۇنى تۈزۈمگە باغانغان. ئالاقدار قانۇنلار لوپىچىلارنىڭ قاتقۇ ۋە چىقىمىلىرىنى تىزىملاپ مەلۇم قىلىشنى، ۋەكىللەك قىلغان گۇرۇپپىلارنىڭمۇ ئەينى مەلۇمات بېرىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. ئەمما بۇ قانۇنلارنىڭ تەسىرلىك بولۇشى گۇمانلىنارلىق. خۇسۇسەن جامائەت پىكىرى توپلاپ، ھۆكمەتكە تەسىر كۆرسۈتۈشكە قارىتىلغان ۋاستىلىق لوپىچىلاق پائالىيەتلەرنى تىزگىنلەش تەستۈر».

[ئانابرتانىكا 14 – توم 543 – بەت]

شۇنى ئېتىراپ قىلىش كېرەككى: دۇنيا موقازىتىنىڭ بۇرۇلۇشى ئامېرىكا قوشما شىتاتلىرىنى يەككە زىيادە كۈچ ھالىغا كەلتۈرىدى. بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىمۇ ئامېرىكىنىڭ ئىپادىسى بويىچە يۈرۈشىدىغان بولدى. نەتىجىدە خەلقئارا داۋالاردىمۇ لوپىچىلاق زۆرۈرىيەتكە ئايلاندى. ھەرقايىسى ئەللەر، خەلقئارا سەھنلەردە مىللى مەنپەتكە تاقلىدىغان ھەرخىل مەسىلىلىرىنى ئامېرىكادىكى لوبي شىركەتلەرىگە پۇل خەجلەپ ھەل قىلىدىغان بولدى.

تبەت داۋاسى بىلەن ئەينى مەدەتكە ئېرىشەلمەسلىكىمىزدىكى تۈپ سەۋەپ مانا بۇ تۈرك دۇشمەنلەكىدىن ئىبارەت. بۇ ھالدا تۈركچىلەكتە چىڭ تۇرۇۋۇپلىش تۈرك دۇشمەنلەكىنى تېخىمۇ ئەقچ ئالدۇرۇشى تەبئى. مىليونلارچە دوللار خەجلەپ لوبي تېپىشقا ماغدۇرى يەتمەيدىغان ئۇيغۇر خەلقى ئەلۋەتتە بۇ دۇشمەنلەكىنىڭ كاساپىتىدىن مەدەتتىن قۇرۇق قالىدىغان يولنى ئەمەس، ئارتۇقچە چىقىمىدار بولماي دوست تاپالايدىغان مۆتىدىل يولنى تالىدىنى تۈزۈك. بۇ تەشەببۈس ھەرگىز ۋاپاغا جاپا قىلغانلىقتىن دېرەك بەرمەيدۇ. سەلبى تەسىردىن ساقلانىشنى بىلەشنىڭ ئۆزىمۇ ئىجابى تەسىر كۆرسۈتۈش دېمەكتۇر.

دەرۋەقە، خەلقىمىزنىڭ مىللى ئازادلىق داۋاسىنى نوقۇل سىياسى چۈقانغا باغانلىقى مەۋجۇت ئاۋارىچىلارنى ئوبىدان تەھلىل قىلىشىمىز. ئىقتىسادى يولىرىدىن يەنى «ئارقا

ئىشىك» لىرىنى تېپىشقا تىرىشىشىمىز لازىم. چۈنكى نۆۋەتتە جاھاننىڭ رەپتارى بۇدۇر.

86. ئەگەر، ئامېرىكانىڭ، رؤسىيەنىڭ، يا اۇرۇپانىڭ ۋە باشقا ديمۇكراتكى دولەتلەرنىڭ ئىنسان ھەقلرى جەھەتتىكى تىڭىشلىك مەدەتلەرنى قولغا كەلتۈرۈشنى،

87. ئەگەر، ئوتىمۇشتىكى جوڭگو-سەۋىت ھەمكارلىغىنىڭ شەرقى تۈركىستان داۋاسىغا كەلتۈرگەن زىيان-زەخمى تىرىدىن ساۋااق ئىلشىنى، كەلگۈسى خىتاي-رۇس ھەمكارلىغىدىن ھەزەر ئەيلەشنى خالساق،

88.. ئەگەر فرانسۇقا مىترالى (سابق فرانسييە باشاھاكىمى مىترالى ئىش خانىمى) گىبى ھاياتىنى كۈرت ۋە تىبەت داۋاسىغا بېغىشلىغان غەرب سىياسەتچىلەرنىڭ ئۇيغۇرداۋاسىنى نىمە ئۇچۇن قوللىمايدىغانلىغىنىڭ سەۋەبىنى چۈشۈنۈشنى، دۇنيا سەھىسىدە تىبەت داۋاسى بىلەن ئەينى مۇئامىلە كورۇشنى خالساق،

89. ئەگەر، خىتاي زۇلمى ئاستىدا ئەينى ئازاپ- ئوقۇبەت ۋە دات پەرياتلارنى چىكىۋاتقان تىبەت، موڭغۇل قاتارلىق دەرت ئورتاقلەرىمىز بىلەن ھەمكارلىشىشنى خالساق،

90. ئەگەر، دۇنيانىڭ ھەرقايسىي جايلىرىدىكى مىللەي مۇستەقلىق ھەركەتلەرنىڭ تەجربە ساۋاقلەرىدىن پايدىلىنىشنى خالساق،

91. ئەگەر، خىتايىدىكى ديمۇكراtieلىشىش ھەركىتىدىن پايدىلىنىپ، بىرقىسىم خىتاي رئالىستلەرنىڭ ھىدىاشلىغىنى قولغا كەلتۈرۈشنى خالساق،

92. ئەگەر ۋەتەن ئىچىدىكى زىيالىلىرىمىز ئاراسىدىن ئىلھام توختىدەك جوڭگونىڭ قانۇنلەرنى ئوبىدان ئىدراك قىلىپ قانۇنى ھەقلەرىمىز بىلەن ئوزىنى قوغداشنى بىلدىغان ئەقىللەق سىياسەتچىلەرنىڭ كۆپلەپ چىقىشنى، بىربرىنى قوللاپ قۇۋەتلىيەيدىغان بىلىملىك زىيالىلار قوشۇنىنىڭ يىتىشىشنى، بىربرىمىزنى يىتىم قالدۇرماسلىقنى خالساق،

93. ئەگەر مىللى مۇستەقىلىق داۋامىزنىڭ كەلگۈسىنى پەقەت چەت ئەلەردىكى ئازسانلىق پانتۇركىست ۋە پانئىسلامىست ئىقلەپچىلارنىڭ ئارزو - ھەۋىسى بويىچە ئەمەس، ئۇيغۇر ئىلىدىكى كۆپ سانلىق خەلقنىڭ شەرت-شارايىتلرى، مەۋجۇت ئىمكانلىرى بويىچە باحالاشنى خالساق،

94. ئەگەر ۋەزىيەتنىڭ تەقەزىسى وە سىياسەتنىڭ ئىنتىزارىنى چۈشۈنۈشنى، ئاي يۇلتۇلۇق كوك بايراقنى ئۇپۇقتا مەڭگۇ لەپىلاتەلەيدىغان سىياسى غايىەنى تاللاشنى خالساق،

95. ئەگەر، دۇنيا سەھىسىدە قازاق، قىرغىز، ئوزبەك، تاتار، تۇركىمەن، ئازارى ۋە تۇرك قېرىنداشلىرىمىزدىن ئىلھام ئىلشنى، ئەينى سالاھىيەتكە مۇيەسىسىر بولۇشنى، ئىمكەنسىز ھەۋەسلەرگە يۇڭىن سىلشنى خالساق،

96. ئەگەر، خىتاي زۇلبىدا ئېزىلىۋاتقان، شىلانىۋاتقان، سوقۇلۇۋاتقان، خارلىنىۋاتقان، زارلىنىۋاتقان، خورلۇنىۋاتقان، زورلۇنىۋاتقان ئۇيغۇر خەلقنى بىر ئان ئاۋۇال مىللى كىملەك، مىللى ئاڭ، مىللى ھىسیات، مىللى غۇرۇر ۋە مىللى ئىپتىخارىغا ئېرىشتۈرۈش، غەپلەت ئۇيقوسىدىن ئۇيغۇوتۇش، ئىچكى-تاشقى ئىمكەنىيەتلەرگە كورە توغرا سىياسى غايىە تاللاشقا دالالەت قىلىشنى خالساق،

97. ئەگەر مۇنچىلىك تارىخى ئاساس، ئەنئەن، مۇجىزەلىرىمىز تۇرۇغلىق تىخىچە كىملەگەمىزگە ساھىپ چىقالماي، خوشامەت پەرۋانىسى، ئامانەت مەستانەسى بولۇپ ئوزىمىزنى ئاۋارە قىلىشنىڭ ۋىجدان ئازابىدىن قۇتۇلۇشنى، ۋازىكىچىلمەس ئادەت مەسىلسىدىن چىقىرىپ نەتىجە سەنئىتىگە يۇزلەندۈرۈشنى خالساق،

98. ئەگەر، ئۇيغۇر داۋاسى ئۇچۇن باش قاتۇرۇۋاتقان، جان كويىدۇرۇۋاتقان پۇتۇن ئۇيغۇر تەشكىلاتلىرىنى ئۇيغۇر كىملەگى، ئۇيغۇر مىللەتى، ئۇيغۇر ئىلى، ئۇيغۇر دەۋلىتى ۋە ئۇيغۇر زىم يولىدا بىر ياقىدىن باش چىقىرىپ، بىرجان-بىر تەن بولۇپ بىرلىشىشنى خالساق،

99. ئەگەر مەلۇم ۋاز كىچىلمەس مەنپئەتلەر ۋە جىدىن مەۋجۇت ھادىسىلەرنى بىلىپ تۈرۈپ بىلمەسکە، كورۇپ تۈرۈپ كورمەسکە سىلىپ، خۇپسەنلىك قىلىپ، يالغانچىلارغا ئىشىنىش ۋە باشقىلارنى ئىشەندۈرۈشىنىڭ بىر ھاماقدەتلەك ئىكەنلىكىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

100. ئەگەر، بۇگۇنكى مەۋجۇت ئىمكاڭ ۋە جىدىي ۋەزىيەت ئاستىدا، ئۇيغۇر خەلقنىڭ چاغداش (زامانىتى) پەن-تېخنىكا بىلەن قۇرالانغان، بىر مىليارد ئۈچ يۈز مىليونلۇق نۇپۇسقا ساھىپ، بىرلەشكەن دولەتلەر تەشكىلاتنىڭ بەش دائىمىي ھەيەت ئەزاسى بولغان كۈچلۈك بىر خىتاي دولەتنىڭ مۇستەملەكىسىدىن قۇتۇلۇشى، ئۇيغۇر كىملىكىنى ساقلاپ قىلىشى، خىتاي ئىمپېرىالىزىمىنىڭ چوکىشىگە، دۇنيا مەقىاسىدا دوست تاپالايدىغان ماخاتما گەندى يۈلىنى تۇتۇپ پۇرسەت كۇتسىمىزگە باغلۇق ئالەمشۇرمۇل مەسىلە ئىكەنلىكىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

101. ئەگەر يۇقۇردا بايان قىلىنغان دەلىل ئىسپاتلارغا قايىل بولماي يەنلا پان تۇركىزىم غايىسىگە باغلانغان بۇ شەرقى تۈركىستان ئاتالغۇسىدا چىڭ تۇرۇغان ئۇيغۇر سىياسەتچىلىرىنىڭ قىلىملىشىنىڭ قىپ-قىزىل مەنتىقسىزلىك، قىپ-قىزىل ۋىجدانسىزلىق ياكى قىپ-قىزىل بەغەرەزلىك ئىكەنلىكىنى، بۇ قىزىلنىڭ قايسىسىنى تاللىقىلش ئۇلارنىڭ ئىختىيارىدا ئىكەنلىكىنى ئىدراك قىلىشنى خالساق،

دىمەككى: ئۇيغۇر خەلقنىڭ مىللەي مۇستەقلالىق داۋاسى شەرقى تۈركىستان دىن كورە ئۇيغۇرئىلى، ئۇيغۇرئىيە ياكى ئۇيغۇرستان شۇئارى ئاستىدارا يۇرگۈزۈلگىنى، يول خەرتىسىمۇ ئۇنىڭغا بىقىپ ئۇيغۇرلۇزم غايىسىگە كورە سىزىلغىنى تۆزۈك. چۈنكى بۇ ئۇيغۇرخەلقنىڭ ھىچكىم ئىنكار قىلامايدىغان، ھىچقانداق ئىسپات تەلەپ قىلمايدىغان تەبىئى ھەققىدۇر.

بۇ تەۋسىيەم ئۇيغۇر داۋاسىغا كوڭلۇ بولگەن مىللەتچى، ئۇممەتچى، سىياسەتچى،
تارىخچى، تۈركىستانچى دوستلارنىڭ ۋە سىتراتىگىيە مۇتەخەسلىرىنىڭ تەكار
باشقات تۈرۈپ بېقىشىغا تۇرتىكە بولۇپ قالسا، كوڭلۇكە ئىنساپ بېرىپ ئەۋاشقا كىلىپ قالسا
ئەجەپ ئەمەس ...

